

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ TIP YAZMALARINDAKİ TÜRKÇE ORGAN ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yrd. Doç. Dr. Meriç GÜVEN*

ÖZET: Eski Anadolu Türkçesi Döneminde çok sayıda Türkçe tıp eseri yazılmıştır. Eserlerdeki anatomik ve fizyolojik terimler, hem terim yapma kurallarına uygun oluşturulmuş hem de Türk Tıp dilinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Doğrudan tıp konusunda yazılmış dönemin önemli 16 eseri üzerinde fonetik, semantik ve leksik özelliklere riayet ederek yaptığımız inceleme sonucunda, Türk tıp dilinin bu verimli ve üretken döneminin kendisinden sonraki dönem tıp dili için hazırlayıcı bir işlev gördüğü anlaşılmıştır. Bu dönemde dile kazandırılan, çoğu tek kelimedenden meydana gelmiş ve aktarma yoluyla oluşturulmuş terimlerin, genel dilden ve halk ağzından aktarılanlarının kalıcı; müellif veya müstensih tarafından aktarılanlarının geçici adlardan oluştuğu ve bir kısmının bugün artık kullanılmadığı bir görüş ve tespit olarak ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Tıp dili, Türkçe organ adları

An Analysis On Turkish Organ Names Which Are Taken Place in Medicial Narration That Had Been Written in Old Anatolian Turkish

ABSTRACT: During the old Anatolian Turkish period, a large number of medical works had been written in Turkish language. The anatomical and physiological names in these works had been generated in line of word formation rules which had contributed to the development of Turkish Medical language. 16 crucial medical works that had been written in the above mentioned period were investigated on the basis of phonetic, semantic and lexical properties. The results of our investigation revealed the fact that this productive period had had a considerable influence on the Turkish medical language in other time periods. In this period, most of the simple single word medical terms that had been formed and transferred in folk language remained permanent. However, the terms generated by the author or transcriber (copying press) had been used as temporarily

* Uşak Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Böl. guvanmeric@mynet.com, meric.guven@usak.edu.tr

and had faded away in the course of time composed of temporary terms and were not used today any more.

Key Words: Old Anatolian Turkish Language, Medical Language, Turkish organ names

GİRİŞ

Türk dilinin Türkçe tıp terimleri yönünden zengin, verimli ve üretken dönemlerinden biri de Eski Anadolu Türkçesi Dönemidir. İslâm dünyasında Arapçanın, Hıristiyan Avrupasında Latince'nin hâkim olduğu ve Orta Çağ Avrupasında bile tıp eserlerinin kendi milletlerinin dilleri ile yazılmasına 16. asırda başlandığı halde Türklerde bundan en az iki asır evvel başlanmış (Bayat 2006: 19) ve İslâm tıp paradigması içerisinde ilk Türkçe tıp eserleri 14. asırda yazılmıştır. Türkçe tıp eseri yazma anlayışına bağlı olarak bu dönemde çoğu Arapça olan tıp terimleri sadeleştirilmiş, terimlere Türkçe karşılıklar gösterilmiş ve yeni Türkçe tıp terimleri oluşturulmuştur. İslâmî Dönem Türk tıbbının devamı olarak gelişen ve Eski Anadolu Türkçesinin zengin ve verimli kaynaklarıyla beslenen Osmanlı Döneminde ise Türkçe eser yazılmaktan uzaklaşmış, eserler Arapça yazılmıştır. İbni Sultan Salih B. Nasrullah el- Halebi(H.1080)'nin *Gayet el-Beyan fi Tedbir Beden el-İnsan* (istinsah tarihi H.1184) ve Keysûnîzâde Medyen'in *Kâmus el-Etubbâ Nâmus el Elibbâ* adlı Tıp Lugatının (Mehmed b. İbrahim el Edirnevî tarafından yapılan) Türkçe tercümesi (İhsanoğlu 1998: 420) bir yana bırakılacak olursa bu dönemde yazılmış tıp kitaplarının hemen tamamının Arapça olduğu görülür.

Arap dilinin ve Arap tıp terminolojisinin etkisinde 15. asırdan 18. asırın sonuna kadar yaklaşık 4 asır Arapça olarak yazılan tıp eserleri, sade dil ve halk Türkçesi ile yazma düşüncesinin getirdiği anlayışa bağlı olarak 19. asırdan itibaren yeniden Türkçe yazılmaya başlamış ve hekim Şanizâde Mehmet Atullah (1771-1826) 1820 yılında asrın ilk Türkçe tıp kitabı *Mir'atü'l Ebdân fi Teşrih-i Azâü'l İnsan*'ı yazarak (Şahin 2009: 3) Türkçe eser yazma düşüncesini hayata geçirmiştir. Şanizâde'den asırlarca önce yaşamış ve büyük bir kısmı hekimlik yapmış Eski Anadolu Türkçesi Döneminin kimi müellif ve müstensihleri ise halkın yararlanacağı Türkçe faydalı bir kitap olmadığını ileri sürerek hem halkın duasını alıp Tanrıyı hoşnut etme hem halkın yararlanacağı "Türkçe müfid bir kitap" oluşturma gayesiyle (Güven 2009: 467) tıp kitabı yazmaya Şanizâde Mehmet Atullah'dan çok daha önceleri başlamış ve asırlar içerisinde o günün tıp anlayışına uygun, bugünkü tıp anlayışıyla uyumlu çok sayıda Türkçe tıp kitabı yazmışlardır. Eski Anadolu Türkçesi müellif ve müstensihlerinin Anadolu'nun değişik bölgelerinde ve özellikle Germiyan, Aydın ve Osmanoğulları gibi farklı bir Beyliğin sınırları içinde yazdıkları bu eser-

ler, bugünkü Türk Tıp dilinin oluşmasına ve biçimlenmesine yardım ettiği gibi; gelişmesine ve zenginleşmesine de yadsınamaz katkılar sağlamıştır. Dönem boyunca bir yandan *Müntahab-ı Şifa, Yâdigâr, Cerrâhiyetü'l Hâniyye* ve *Kitabu'l Müntahab* gibi doğrudan doğruya tıpla ilgili olan eserler; bir yandan *Bahnâme* ve *Cevhernâme* gibi doğrudan doğruya tıpla ilgili olmayan ancak içeriği ve tıbbî konularla ilintisi ölçüsünde tıp kitabı sayılan eserler (Uzel 2002: 191) (Argunşah 1999: 43), yazılmıştır. Bununla birlikte önemli bir kısmı “sağlığı saklama ve hastalıklardan korunma” konularında yazılan bu eserler, gerek içerik ve oylumları gerekse işledikleri konuları yönünden tıbbın bütün disiplinlerini kapsayacak bir özelliğe sahip değildirler. Onun için bu eserleri tıbbın bütün disiplinleri ile ilintili ve tıbbın bütün disiplinlerini kapsayan söz gelimi Muhammed bin Zekeriyâ er Râzî'nin *El-Hâvî* ya da Ali İbn-i Abbas el Mecûsi'nin *Kâmilu's-Sinâati't-Tıbbiye*'si gibi “tam bir tıp kitabı” olarak değil, belki tıbbî destekleyen, tamamlayan yardımcı veya monografik tıp kitabı olarak sayar ve değerlendirebiliriz.

Eski Anadolu Türkçesi Döneminde tıbbî konularda yazılmış eserlerin genel bir tasnifini yapmak ve kesin sayısını söylemek zordur. Bununla birlikte bu dönemde yazılan ve doğrudan doğruya tıpla ilgili olan eserlerin 35 ilâ 40 arasında olduğunu, 10-15 kadar eserin de doğrudan değil fakat zımnen tıpla ilgili olarak yazıldığını; böylece bu dönemde tıpla ilgili olarak yazılmış eserlerin sayısının 50 civarında olduğunu söyleyebiliriz. Dönemin tıp kitaplarının sayısı hakkında benzer bir bilgi daha önce Vecihe Kılıçoğlu tarafından verilmiş ve Kılıçoğlu bu dönemde yazılmış Türkçe tıp kitaplarının sayısının 50'yi geçmeyeceğini (Kılıçoğlu 1956: 9) belirtmişti. Dönemin tıp kitaplarının sayısı ile ilgili tamamlayıcı ve destekleyici başka bir bilgi de Süveren ve Uzel'in *İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış* adındaki makalelerinde dolaylı biçimde dillendirilmiş ve Süveren ve Uzel, sözü edilen makalelerinde, Eski Anadolu Türkçesi Dönemine ait 28 eserin adını zikrederek bu eserlerin listesini kronolojik olarak vermişlerdi (Süveren-Uzel 1988: 128).

Türk tıp dilinin verimli ve aynı zamanda ilk ve orijinal döneminin Eski Anadolu Türkçesi Dönemi olduğuna dair kanaatimizden ve bizi böyle bir kanaate sevkeden malzeme ve kaynakların çokluğundan hareket ederek Eski Anadolu Türkçesine ait eserlerin 16'sını yapı, işlev ve anlam yönlerinden inceleyen ve bu eserlerdeki tıp terimlerini, ayrıntı ve ayırtıya girmeden, en genel hatlarıyla irdeleyen bir çalışma yaptık. Çalışmamızda önce, tıp terimleri üzerinde semantik yönünden herhangi bir çalışma yapılmamış *Edviye-i Müfred*e ile üzerinde herhangi bir dil çalışması yapılmamış *Yâdigâr* ve Türkçe tıp terimlerinin bir kısmıyla ilgili *deneme nitelikli* etimolojik çalışma yapılmış *Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb'ın* da (Güven 2008: 111-135) bulunduğu önemli Türkçe tıp yazmalarını anatomi

ve fizyoloji terimleri yönünden tarayıp gözden geçirdik. Gözden geçirme neticesinde yazmalarda aşık (⊃), (at gözü ⊃), (at gözünün bırnarı ⊃), (çavun ⊃), (doynağ ⊃), (tavşancıl ödü ⊃), (kuyruk ⊃), (sığır inciginün iligi ⊃) dışında diğerleri insana mahsus birbirinden farklı 164 organ adının geçtiğini tespit ettik. Tespit ettiğimiz terimleri daha sonra içerik, kapsam, dil ve anlam özellikleri yönünden periferik(çevresel) olarak inceledik. İnceleme sonunda *Türk* tıp terminolojisinin temelini teşkil eden ve birçok bugünkü modern Türk tıbbında da kullanılan Türkçe tıp terimlerinin Eski Anadolu Türkçesi Döneminde oluşturulduğunu; Tıp bilimindeki gelişmelere ve ilerlemelere bağlı olarak daha sonraki dönemlerde dile kazandırılan ya da dil için oluşturulan Türkçe terimlerle de bu terminolojinin kapsamının genişletilip içleminin zenginleştirildiğini böylece modern Türk tıp terminolojisinin Eski Anadolu Türkçesi tıp yazmalarının dili üzerine kurulduğunu bir kanaat ve bilgi olarak edindik.

Türk tıp dili “sistematik”inin oluşturulmasında yadsınamaz katkıları olan bu dönem eserlerinin, metodolojik olarak değerlendirildiğinde lojik düzenleme yanında zengin kelime dağarcığına da sahip olduklarını gördük. Çoğu “sağlığı saklama ve hastalıklardan korunma” (Altıntaş 2004: 33) konularında yazılmış bu eserlerin bazılarında anatomi ve fizyoloji ile ilgili konulara ve bu konularla ilintili terimlere yer verilmiş, bazılarında ise hem konu hem de terimlerle ilgili tikel açıklamalar yapılmıştır. Her biri ele aldığı konulara uygun içerik ve kurgu taşıyan bu dönem eserlerinin doğrudan doğruya anatomi ve fizyoloji konularında yazılmamalarına karşın organ adları bakımından farklı ve zengin ögeler taşıması *önemli* özelliklerindedir. Kendi kıymet ve ehemmiyetleri yanında birbirleriyle karşılaştırıldığında bir diğerinin kıymet ve ehemmiyetini de ortaya koyan, transkribe veya Arap harfli metinlerini incelediğimiz 16, içerikleri hakkında bilgi edindiğimiz 20 (Tokaç 2006: 165-172) olmak üzere toplam 36 eserin birçoğunda, organlar konusu ayrı bir başlık altında incelenmez ve organlarla ilgili kategorik değerlendirme yapılmazken, beşinde organlardan söz edilmiş ve anatomik bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Daha çok nöroloji ve psikiyatri ile ilgili konuların anlatıldığı *Tervihu'l Ervah*'ın I. Cildinde anatomi ve patoloji gibi temel tıp bilimlerinden bilgiler verilmiş, küçük bir risâle halinde yazılan *Risâle fi Vücûdi'l İnsân*'da insan vücudunun nasıl teşekkül ettiğiinden, insan organlarının fizyolojisinden ve bazı yıldızların insan organları üzerindeki etkilerinden bahsedilmiş (Tokaç 2006: 168); dönemin ilk eseri olarak kabul edilen *Edviye-i Müfredde*'de (Canpolat 1973: 1) anatomi ile ilgili olarak *Fi Teşrihi'l-A'zai* başlığı altında ve ayrı bir bölüm halinde organların Türkçe-Arapça-Farsça karşılıkları gösterilmiştir. *Miftâhü'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr*'da ise teşrih konusu işlenmiş fakat eser göz hastalıkları üzerine yazıldığı için teşrih konusu eserin dokusuyla uyumlu bir kompozisyon oluşturamamıştır. Denilebilir ki bu dönem tıp eserleri içerisinde sadece *Müntahab Fi't-*

Tıbb'da organlar konusu, ayrı bir makale(bölüm) halinde ve eserin dokusuyla uyumlu olacak biçimde işlenmiş; insan vücudundaki temel ve ara organlar, işlevleri ve anatomik özellikleri de göz önünde bulundurularak sınıflandırılmış ve tanımlanmıştır.

Dil yönünden önemli, Türkçe kelimeler ve Türkçe tıp terimleri yönünden zengin Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserlerindeki fizyoloji ve anatomi terimlerini tespit ederek başladığımız çalışmamızın ilk safhasında, tıbbın hemen birçok disiplinini kapsayan *Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb*'la birlikte *Mürşid* ya da *Cerrâhiyyetü'l Hâniyye* gibi tek bir disiplinde yazılmış eserlerin terimlerini de yazma nüshadaki sayfa ve satır numaralarını (26a-7) esas alarak ve terimlerdeki fonetik, semantik ve leksik farklılıklara da dikkat ederek yazdık. Çalışmamızda fonetik farklılıklar taşıyan organ terimlerini \pm ile[MŞ(bağırsuk \pm)/ 5A-10, em(bağırsuk \pm),Y(bağırsak \pm)/ 286a-II.361, T(bağırsak)]; leksik farklılık taşıyan organ terimlerini Σ ile [EM(ıluñ Σ) / 27a-4, KM (Şaşağ) / 23a-4, TMb (bürcek Σ) / 47a-D].ve yazma nüshalarda geçmekle birlikte anatomi ve fizyoloji ile ilgili olmayan organ terimlerini \neq ile[Dös:nesil, döl EM(dös \neq)/ 61b-8]. ve anatomi ve fizyoloji ile ilgili olmakla birlikte insana mahsus olmayan organ terimlerini \cap ile [Çavun: Deve ve eşek gibi hayvanların erkeklik organı KMt (çavun \cap)/ 32a-1, Doynak: at ve katır gibi hayvanların tırnakları (doynak) / 44a-8] gösterdik. Çalışmamızda Eski Anadolu Türkçesi Döneminde kullanılmış bugün de kullanılan “Gögüs” ya da Eski Anadolu Türkçesi Döneminde kullanılmış fakat bugün kullanılmayan “Pöçe” gibi tüm organ adlarının Latince ve Arapça karşılıklarını verip bunların [**Gögüs**: *Vücutun boyunla karın arasında bulunan ve kalp ve akciğer gibi organlarını içine alan bölümü.*(A: *sadr*; L:*thorax*); **Pöçe**: *Omurganın bitiminde bulunan ve beş kuyruk omurunun kaynaşmasından oluşan üçgen biçimindeki kemik.* (A: *e''âlişerc*; L: *lumbo sakral*)] tanım ve açıklamalarını yaptık.

Eserlerde kullanılan terimlerin tam ve doğru karşılığını vermek için başta anatomi atlasları olmak üzere anatomi ve fizyoloji üzerine yazılmış birçok eseri taradık ve eserlerdeki tanım ve açıklamalardan yararlanarak asırlarca önce kullanılmış bir terimi, günümüz tıbbındaki karşılığı ile örtüştürmeye; terimin anlamını doğru *olarak* oluşturmaya ve sözlük karşılığını tam ve doğru *olarak* vermeye çalıştık.

Kelimeleri kendi imlâsı ve fonetik özellikleri ile göstermek için uğraştık. Bununla birlikte Arap alfabesinin Türkçenin bütün seslerini işaretlemeye yetmemesi ve Arap alfabesinde aynı işaretlerin birbirinden farklı sesleri göstermesinden ötürü *örneğin öce kelimesinde olduğu gibi* “yazmalarda” bazı kelimelerin birbirinden farklı yazılışlarına da rastladık. Kelimelerin farklı yazılışlarının, müellif veya müstensihin kelimeyi bu ses örgüsü ile tespit edip bu biçimiyle yazmasından mı yoksa farklı ses

ayırtıları ile gösterilmesi mümkün olan o, ö, u, ü gibi seslerin, dönemin genel dil özelliklerine uygun olarak kelime başında geniş-yuvarlak biçimlerinin tercih edilmesinden mi kaynaklandığını ayırt edemedik. Aynı şekilde[CH (oyluğ ±) / P35b-1], [EM uyuluğ / 18a-7], [MN(oyluğ ±) / 31b-3] örneklerinde olduğu gibi benzer değişkelere sahip yuvarlak, dar, arka dil **u** ile yuvarlak, *yarı* açık, arka dil **o** seslerinin kelimelerde o veya u olarak yazılmasında transliterasyonun mu etkili olduğunu belirleyemedik. Onun için söz konusu kelimeleri, inceleme eserlerindeki sesbirimsel yapılarına bağlı kalarak ve o eserlerdeki yazılışlarını esas alarak *aynıyla* yazdık.

Aynı şekilde yazma nüshalarda satır numaraları belirtilmeyen terimleri, *Yâdigâr* Kitabı'nda olduğu gibi yazma nüshadaki sayfanın ve Latin-Türk alfabesine göre çevirisinin bulunduğu sayfanın numarası ile birlikte [Y / 146a- II. 255; 146a: yazma nüshadaki sayfa numarası, II.255: çeviri nüshadaki sayfa numarası]; sayfa numarasının yazılmadığı ve satır numarasının belirtilmediği *Edviye-i Müfrede*'deki birçok terimi ise yazma nüshanın dizin bölümündeki sayfa numarasını esas alarak yazdık. Bunun yanında sayfa numarasının yazıldığı ve satır numarasının da belirtildiği *Edviye-i Müfrede*'deki *birçok* terimi de, yazma nüshanın metin bölümündeki sayfa ve satır numarasını göz önünde bulundurarak yazdık. Böylece *Edviye-i Müfrede* ve *Yâdigâr* dışında sayfa ve satır numaralarının yazılmasında herhangi bir belirsizlik ve kural dışılık olmayan diğer yazmalar-daki terimleri, ses ve anlam ayırtılarına da yer vermek suretiyle eksiksiz olarak gösterdik.

Çalışmamız sonucunda, eski dönemlerde kullanılmış ve Genel Türkçe sözlüklere girerek terim özelliği kazanmış Türkçe organ adlarının özellikle alt kategori organ adlarının birçoğunun benzetme ya da aktarma yoluyla meydana getirildiğini gördük. İnsandaki bir organın doğadaki varlıklara benzetilmesiyle yapılan bu adlandırmalarda, benzerlik ilintisi kurulan varlıkların ontolojik özellikleri esas alınmış ve varlıkların bir şeye ya da başka bir varlığa benzetilen özellikleri, adlandırmanın temelini oluşturmuştur. Nitekim koniyi andırır özelliğinden dolayı, “sidiğin toplandığı kap” için “kavuk”; küçük bir köprüyü andırır özelliğinden dolayı, “omuz başıyla göğsün üst ucu arasında bulunan kemik” için “köprücük” kelimesi bu yönleme uygun düşecek biçimde yapılmıştır. Eserlerde böyle, konnotasyonları (ikincil veya yan anlamı) silinmiş ve belirgin anlamı denotasyon (birincil veya temel anlam) (Dilaçar 1957: 208) haline getirilmiş, çok sayıda tıbbî terim vardır. Birincil veya temel anlam gözetilerek oluşturulmuş bu terimlerden Eski Türkçe'den itibaren rastladığımız çoğu ana ve temel organ adı olan ağız, ayak, baş, diş, göz gibi anatomi ve fizyoloji terimlerinin önemli bir kısmının kalıcı olduğu ve bugünkü tıp terminolojisinde de kullanıldığı buna karşın daha sonraki dönemlerde dile kazandırılan ya da Türkçe karşılığı gösterilmek suretiyle oluşturulan

karuda, kemürdek, sekirden, tulun, ünük ve yağır gibi az sayıdaki terimin kalıcı olmadığı ve bugünkü tıp terminolojisinde kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Çalışma ile terim kategorisinde olan fakat bugün artık kullanılmayan bu adların halk arasında bilinen ve yaygın olarak kullanılan adlar değil, müellif veya müstensihler tarafından türetilmiş veya seçilmiş adlar olduğu kanaatine varılmıştır. Eski Türkçeden başlayarak Orta Türkçede, Kıpçak ve Çağatay Türkçesinde de kullanılan ve yazılı eserlerle günümüze kadar ulaşan organ adlarının hemen tamamının hem Eski Anadolu Türkçesi hem bugünkü Türkiye Türkçesinde de kullanıldığı; buna karşın Eski Anadolu Türkçesinde “*Terim Yapma Kuralları*”na (Zülfikar 1991: 149) uygunluk gösterecek biçimde oluş(turulmuş veya bu kurallara uygunluk gösterecek yollarla dile kazandırılmış adların bir kısmının da o dönemde kullanılmasına karşılık, bugün artık kullanılmadığı görülmüştür. Eserlerdeki **su yolu, oğlan yeri, oğlan sonu, erlik âleti ve yanbaşı** organ adlarının birleşik kelimededen, bunların dışında kalan diğer organ adlarının tek kelimededen meydana geldiği belirlenmiştir.

Çalışmanın sonunda yazma eserlerde tespit edilen organ adlarının o kavramın genel adı olarak “Türk” tıp biliminin henüz yeterince gelişmediği belki de yazı diline geçmediği dönemlerine ait adları olduğu ve bilimin gelişmesine paralel olarak zaman içerisinde sınırlarını genişletip içlemini zenginleştirerek kullanıldığı ve bazı ses değişiklikleri ile birlikte günümüze kadar ulaştığı bir kanaat ve görüş olarak ortaya konmuştur.

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ DÖNEMİNE AİT TIP YAZMALARINDAKİ TÜRKÇE ORGAN ADLARI

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		
		Cerrâhiyyetü'l-Haniyye	Edviye-i Müfrefe	Haza'mu's Sa'adat	Kemâliyye	Kitabü'l Mühimmât	Kitabu'l Muntahab	Menâfiü'n-Nâs	Miftahu'n-Nur	Mücerreb-Nâme	Müntahab-ı Sifa	Mürşid	Teshil	Tıbb-ı Nebevî	Tuhfe-i Muradi	Tuhfe-i Mübârizi	Yâdigâr	Toplam	%
1	akırsağ	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6,3
2	ağız	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	16	100,0
3	dışağız	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6,3
4	alın	x	x	x	x	-	x	x	x	-	x	x	x	x	-	x	-	13	81,3
5	alt	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	2	12,5
6	arka	x	x	-	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	-	-	-	9	56,3
7	aşık	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6,3
8	avuç	-	-	x	-	-	x	x	-	-	x	-	-	x	x	-	-	6	37,5
9	aya	x	-	-	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	x	x	x	8	50,0
10	ayak	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x	x	x	13	81,3
11	avlak	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6,3
12	bağarsık	x	x	x	x	x	x	-	-	x	x	-	x	-	x	x	x	12	75,0
13	bağır	x	x	x	-	x	x	x	-	x	x	-	-	x	x	x	x	12	75,0
14	baldır	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-	-	x	x	-	x	x	10	62,5

15	barmağ	x	-	x	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	x	14	87.5
16	baş	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	16	100.0
17	bs	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
18	bktp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1	6.3
19	bkk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1	6.3
20	bebek(G)	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	2	12.5
21	bél	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	x	-	x	x	15	93.7	
22	beñ(i)z	-	x	-	x	x	x	x	-	-	x	x	x	x	x	x	12	75.0	
23	beyni	-	x	x	x	x	x	x	-	-	x	x	-	-	x	x	11	68.8	
24	bp	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
25	bez	-	-	-	-	-	x	-	-	-	x	-	x	-	-	x	-	4	25.0
26	bımar(G)	x	x	-	-	x	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	x	8	50.0
27	bıngıldak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	x	3	18.8
28	bilek	x	-	-	-	-	x	x	-	x	-	-	-	x	-	x	-	6	37.5
29	boğaz	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	-	x	x	13	81.3
30	boğazlağı	-	x	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	18.8
31	boğun	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	x	x	x	6	37.5
32	evvelki bg	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
33	boğurtlak	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	12.5
34	boyun	x	-	x	x	x	x	-	-	x	x	x	-	-	x	x	x	11	68.8
35	boy(u)nuz	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.25
36	by	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.25
37	bögrek	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	16	100.0
38	bögür	-	-	x	-	x	-	x	-	-	x	x	x	x	-	-	-	8	50.0
39	bucağ	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
40	bud	x	-	-	-	-	x	-	-	x	x	x	x	x	x	x	-	9	56.3
41	budacuk	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
42	budağ	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	2	12.5
43	burun	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	x	15	93.8
44	bürçek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1	6.3
45	cacanağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	1	6.3
46	çanağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1	6.3
47	çavun	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
48	çene	x	-	-	x	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	x	x	6	37.5
49	çibuğ	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
50	çığıt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1	6.3
51	çimke	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
52	çukurca	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
53	daban	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	x	2	12.5
54	delik(B)	x	x	-	-	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-	x	-	5	31.3
55	depe	x	-	x	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	5	31.3
56	deri	x	x	x	-	x	x	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	13	81.3
57	dericük	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
58	dırnağ	x	x	x	-	x	-	x	-	-	x	x	x	-	-	x	-	9	56.3
59	dil	x	x	x	-	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	x	14	87.5
60	dilcük	x	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	2	12.5
61	dirsek	x	-	x	-	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	5	31.3
62	diş	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x	x	x	14	87.5
63	dişçukuru	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
64	diş dibi	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
65	diş eti	-	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	12.5
66	diz	x	x	x	-	-	x	x	-	x	x	-	x	x	-	x	x	11	81.3
67	doynağ	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
68	döş	-	x	-	-	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	3	18.8
69	dudağ	x	x	x	-	x	x	-	-	-	x	-	x	-	-	x	x	9	56.3
70	düdük(Bğ)	-	x	x	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	5	31.3
71	eklem	-	-	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-	x	5	31.3
72	el	x	-	x	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x	x	x	13	81.3
73	emcek	x	x	x	-	-	x	x	x	-	x	-	-	-	-	x	-	9	56.3
74	eñ	-	-	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-	x	4	12.5
75	eñek	x	-	x	-	x	x	x	-	-	x	-	x	-	x	x	x	10	62.5
76	eñse	x	-	x	x	x	x	x	-	-	x	x	x	x	-	x	x	12	75.0
77	erlik aleti	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
78	eten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	1	6.3

79	eyegü	x	x	x	-	x	x	x	-	-	x	-	x	x	-	x	-	10	68.8
80	geñiz	x	-	x	x	-	-	x	-	x	x	x	-	x	-	-	-	7	43.7
81	gevde	x	-	x	-	x	x	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	12	75.0
82	gevrek	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	3	18.8
83	göbek	x	x	x	-	x	x	-	-	x	-	-	x	x	x	x	10	62.5	
84	gögüs	x	x	x	x	-	x	x	-	-	x	x	x	x	x	x	x	13	81.3
85	gönül	-	-	x	x	-	x	x	-	-	x	-	x	x	x	x	x	10	68.8
86	göt	x	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	2	12.5
87	göz	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	x	15	87.5
88	iç	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	4	25.0
89	içegü	-	x	x	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	5	31.3
90	iley	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
91	ilik	-	x	x	x	-	x	x	-	-	x	-	x	-	-	x	-	8	50.0
92	incük	x	x	-	-	-	x	x	-	-	x	-	x	-	x	x	-	8	50.0
93	irikmik g	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
94	kabak(G)	x	x	x	x	-	x	-	x	-	x	x	x	-	-	x	x	12	75.0
95	kanat	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
96	karuda	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	12.5
97	karın	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x	x	x	14	87.5
98	kaşuk	x	x	x	x	x	x	-	-	x	x	-	x	-	x	-	x	11	68.8
99	kaş	x	x	-	-	-	x	-	-	-	x	x	x	-	x	-	x	8	50.0
100	kavuk	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	-	x	-	-	x	x	12	87.5
101	kemik	x	x	-	-	x	-	x	-	-	x	x	-	-	x	-	x	8	50.0
102	kemürdek	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	18.8
103	kıç	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
104	kıl	x	-	-	-	-	x	-	x	-	x	x	-	x	-	-	x	7	43.7
105	kiriş	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
106	kirpük	x	x	x	-	-	-	-	x	-	x	x	x	x	x	x	x	11	68.8
107	köl	x	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	-	12	75.0
108	kohtuk	x	x	x	x	x	x	-	-	x	x	-	x	-	-	x	x	11	68.8
109	kovuğ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1	6.3
110	köprücek	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	3	18.8
111	kulağ	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	14	87.5
112	kulağ -cık	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
113	kuyruk	-	-	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	3	18.8
114	kırsak	-	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	x	x	-	-	5	31.3
115	kürek	-	-	-	x	-	x	-	-	-	x	-	-	x	-	-	-	4	25.0
116	oğlanyeri	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	2	12.5
117	oğlansonu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	1	6.3
118	omuz	x	-	x	-	-	x	x	-	x	-	-	-	x	x	x	-	8	50.0
119	oñurğa	x	-	x	-	-	x	x	-	-	x	-	x	x	x	x	-	9	56.3
120	oturacaq	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	3	18.8
121	öce	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
122	öd	-	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	-	-	x	x	x	12	75.0
123	ökçe	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	4	25.0
124	öyken	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	x	15	93.8
125	perde	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
126	pöç	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
127	pöçe	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
128	saç	x	x	x	-	x	x	-	x	-	x	x	-	x	x	x	x	12	75.0
129	saçanağ	-	-	x	-	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	5	31.3
130	sakal	-	x	x	-	-	-	-	x	x	x	x	-	x	x	x	x	10	62.5
131	şaruğ	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	2	12.5
132	sekirden	x	-	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	3	18.8
133	sırça(P)	-	-	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	-	x	-	4	25.0
134	sıyağ	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
135	siñir	x	x	-	x	x	x	-	x	x	x	-	x	x	x	x	x	13	81.3
136	siñirsek	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
137	son	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
139	su yolu	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
140	sünük	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	-	x	-	-	x	-	11	68.8
141	şakağ	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
142	tal	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
143	talak	x	x	x	-	x	x	x	-	x	x	x	x	x	-	x	x	13	81.3

144	tamağ	x	x	-	-	x	x	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	7	43.8
145	tamar	x	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	x	14	87.5
146	tamarcuğ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1	6.3
147	tarak	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
148	taşak	-	x	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	3	18.8
149	tılak	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
150	til (lif)	-	-	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	12.5
151	topuğ	x	-	-	x	-	x	x	-	x	x	-	x	x	-	x	-	9	56.3
152	tuluñ	x	x	-	x	x	-	x	-	-	x	x	x	x	x	-	x	11	68.8
153	tuş(doku)	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
154	uça	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	3	18.8
155	uyluğ	x	x	x	-	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	x	8	50.0
156	üñük	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	3	18.8
157	yağır	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
158	yağrın	x	-	x	x	x	-	-	-	-	x	-	-	x	-	-	-	6	37.5
159	yan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	x	x	3	18.8
160	yañak	-	x	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	x	-	x	-	6	37.5
161	yanbaş(t)	x	-	-	-	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-	x	x	6	37.5
162	yiv	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.3
163	yürek	-	x	x	x	x	x	x	-	x	x	x	-	x	x	x	x	13	81.3
164	yüz	x	x	x	x	-	x	x	-	x	x	x	-	x	x	x	x	13	81.3
	TOPLAM	84	63	70	39	65	105	55	21	42	80	46	50	54	47	83	62		
	%	8.8	6.5	7.3	4.1	6.8	11.0	5.8	2.2	4.3	8.3	4.8	5.1	5.6	4.8	8.5	6.4		

bg: boğun, **by:** boynuz yeri, **(G):** göz, **gm:** gemük, **(P):** Parmak

ESER ADLARININ KISALTMALARI

***CH:** Cerrâhiyetü'l Hâniyye

***EM:** Edviye-i Müfrede

***HS:** Hazânu's Sa'âdât

***K:** Kemâliyye

***KMt:** Kitâbü'l Mühimmât

***KM:** Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb

***MNs:** Menafi'un Nas

***MN:** Miftâhu'n Nur

***MNm:** Mücerreb-Nâme

***MŞ:** Müntahab-ı Şifa

***Md:** Mürşid

***T:** Teshîl

***TN:** Tıbb-ı Nebevî

***TMu:** Tuhfe-i Murâdi

***TMb:** Tuhfe-i Mübarizi

***Y:** Yâdigâr

≠: yazma nüshalarda geçen ancak anatomi ve fizyoloji ile ilgili olmayan organ adlarını [terimleri] gösterir.

∩: yazma nüshalarda geçen ancak insana mahsus olmayan organ adlarını [terimleri] gösterir.

±: organ adlarının ayırtılı ses biçimlerini [veya fonetik farklılık taşıyan terimleri] gösterir.

Ω: organ adlarının ayırtılı anlam biçimlerini [veya semantik farklılık taşıyan terimleri] gösterir.

Σ: Aynı organın birbirinden farklı adlarını gösterir.

148b - II.257: yazma nüshada 148'inci, çeviri yazısı yapılmış metinde - II. cilt 257. sayfada geçtiğini gösterir.

***Akrışağ:** Dizin önünde bulunan kapak biçimindeki oynak kemik. (A: radfê; L: os patella, discus) [CH P188a-3, (ağırşak ±) M16b-17].

***Ağız:** Avurtlarla iki çene arasında kalan, dudakların çevrelediği, vücut kısmı. (A: fem; L: os, ostium, bouche) [CH P27b-10], [EM 2a-7], [HS 8a-8], [K 2a-8], [KMt 9a-5], [KM 53b-3], [MNs 21a-8, (ağuz ±) 76a-2], [MN 96b-13], [MNm 26b-252, (ağuz ±) 30a-280], [MŞ 16b-6], [Md 224b-8], [T 4a-1], [TN 82a-9], [TMu 125a-3], [TMb 13a-4], [Y 146a - II. 255].

***Dış Ağız:** Ağ(ı)zın çevresini oluşturan dış kısmı. (A: havl-fem; L: peristome) [MNm 84a-1067].

***Alın:** Yüzün kaşlarla saçlar arasında kalan bölümü. (A: cephe; L: frons) [CH M55b-1], [EM 47a-5], [HS 54a-15], [K 2b-6], [KMt 8b-5], [KM 22b-13], [MNs 16b-16], [MN 163b-2], [MŞ 18a-10], [Md 195a-8], [T 72b-6], [TN 8b-13], [TMb 19b-4].

***Alt:** Vücutun kıç, makat, anüs gibi organlarının bulunduğu oturak bölgesi (A: süfli, taht; L: inferior, infra, sub) [KMt 17a-13], [T (çoltuğ altı Ω) 108b-2, (karın altı Ω) 16a-13].

***Arka:** Vücutun sırt kısmının yüzeyi. (A: halfî; L: posterior) [CH P33b-3], [EM 46b-4], [K 11b-5], [KM 32b-6], [MNm 56a-657], [MŞ 5b-15], [T 10b-3], [TN 14b-14], [TMb 11a-D].

***Aşık:** Ayak bileğindeki çıkıntılı kemik. (A: azm-ı kâ'ab; L: os astragele) [HS (aşık ∩) 57a-13].

***Avuç:** Elin yarı açılmış durumundaki iç kısmı. (A: muşt; L: poigne) [HS 26a-7], [KM 106a-7], [MNs 17a-18], [MŞ 103b-13], [TN 30b-19], [TMu 78a-7].

***Aya:** Elin parmak dipleriyle bilek arasındaki iç bölümü. Avuç içi. (A: rahatüyed; L: vola, palmaris) [CH P194b-7], [KM 38b-3], [MNs 29a-17], [MŞ 135b-13], [Md 327a-13], [TMu 127b-8], [TMb 13a-D], [Y 148b - II. 257].

***Ayak:** Bacakların bilekten aşağı kalan ve yere basan bölümü. (A: kadem; L: pedis) [CH P31b-5], [EM 25b-7], [HS 31a-3], [K 4a-1], [KMt 17b-5], [KM (ayağ ±) 25a-9, 21b-9], [MNm 53b-611], [MŞ 50a-15], [T 116a-8], [TN 15b-2], [TMu 78a-5, (ayağ ±) 88a-11], [TMb 10a-1], [Y 127b - II.242].

***Ayłaç:** Kalbin içinde bulunduđu göğüs boşluđu. (A: munassif; L: cavitas, mediastinal cavite) [KM 29b-8].

***Bağırsak:** Sindirim sisteminin, mide ile anüs arasında kalan ve iki ana bölümden oluşan kısmı.(A: miâ; L: intestinum) [CH(bağırsuğ ±) P32b-2], [EM (bağırsuğ ±) 33a-9, (bağırsuğ ±) 11a-5], [HS(bağırsuğ ±) 59a-6], [K(bağırsuğ ±) 102b-7], [KMt 27b-7, (bağırsuğ ±) 46b-13], [KM (bağırsuğ ±) 102b-7], [MNm 7b-44, (bağırsuğ ±) 22a-209], [MŞ (bağırsuğ ±) 5a-10], [T(bağırsuğ ±) 18a-2, (bağırsuğ ±) 89b-5, (bağırsuğ ±) 89b-5], [TMu 120b-12, (bağırsuğ ±) 117b-7], [TMb (bağırsuğ ±) 15b-13], [Y 286a - II.361].

***Bağır:** Vücut boşluğunda yer alan ciğer ve bağırsak gibi organların ortak adı. (A: ahşaserb; L: viscera) [CH M32a-7], [EM 52a-2], [HS 28b-10], [KMt 11b-10], [KM 14b-5], [MNs 7a-4], [MNm 8a-49], [MŞ 83a-11], [TN 15a-3], [TMu 48b-6], [TMb 9a-3], [Y 288b-II.363].

***Baldır:** Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü. (A: sak; L: mollet) [CH M35a-10], [EM 23b-5], [HS 37b-4], [KMt 36a-18], [KM 37a-13, (baldır ±) 127b-9], [MNs 33a-11], [T 69a-6], [TN 78a-2], [TMb 45a-6], [Y 248b - II.333].

***Barmağ:** İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan boğumlu ve oynak organların her biri. (A: ebham; L: pollex-allux) [CH (baş barmağ Ω) M20a-149], [HS 9b-3], [K 9a-1], [KMt 39a-6], [KM 41b-10], [MNs (baş barmağ Ω) 20b-15], [MNm 52b-597, (ayağ parmağları Ω) 70b-864, (serçe barmağ Ω) 56b-663], [MŞ 107a-5], [Md (baş barmağı Ω) 60a-17], [T 51a-6], [TN 68a-12], [TMu 99b-13], [TMb 28a-4], [Y (ayağ parmağları Ω) 254a - II.337, barmağ 184b-II.283, (sırça barmağ Ω) 256a - II.339].

***Baş:** İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız gibi organları kapsayan ve vücudun üst veya önünde bulunan bölümü. (A: ser, re's; L: ceplalica, clavas), [CH M16a-141], [EM 14a-12], [HS 47a-8], [K 2b-4], [KMt 24b-18], [KM 22b-9, (paş ±) 37a-8], [MNs 17a-3], [MN 47b-1], [MNm 6b-35], [MŞ 5a-4], [Md 94a-1], [T 39a-3], [TN 15a-17], [TMu 129a-1], [Tmb 46a-D], [Y 129b - II.243].

***Baş sünüğü:** Beyinin içinde bulunduğu, başın kemik bölümü. (A: kehfi; L: ossa crani) [HS 48b-9].

***Baş kemüğünün taş perdesi:** Kafatasını oluşturan ve bingıldaklarla bir birine bağlanan sekiz kemikten birincisi. (A: ifafe-i re's; L: skuamöz sutur, capeline) [Md 219b-11].

***Baş kemüğünün kemigi:** Kafatasının en dışında bulunan ve kafatasını koruyan kemik. (A: cidâri; L: os parietal) [Md 42b-9].

***Bebek(G):** Işığa göre büyüyen veya küçülen, insanlarda yuvarlak hayvanlarda elips biçimindeki göz kısmı. (A: hadeka; L:pupilla) [MN 63a-13], [Md 9a-9].

***Bel:** İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında kalan dar bölüm. (A: katan; L: lumbus) [CH(bil ±) P162a-12], [EM (bél ±) 18b-9], [HS (bil ±) 17a-6], [K(bél ±) 10a-3], [KMt 5b-6], [KM (bil ±) 137b-7], [MNs (bil ±) 41a-13, 37a-7], [MNm 27b-260], [MŞ (bél ±) 29b-8], [Md (bil ±) 35a-2], [T(bil ±) 90b-2, 118b-9], [TN 54b-2], [Tmb (bél şuyı ≠ ± Ω) 29b-8], [Y 18a - I.184, (bil ±) 184a- II.283].

***Beñ(i)z:** Yüzün sağ ve sollu ön bölümü.(A: vüceyh; L: facial, facette) [EM 49a-2], [K 3a-2], [KMt 5a-2], [KM 21a-8], [MNs 41a-13], [MŞ 2b-9], [Md 251a-5, (beñüz±) 254b-12], [T 3b-4], [TN 13b-11], [TMu 90a-2], [Tmb 27a-9], [Y 122a - II. 237].

***Beyni:** Kafatasının üst bölümünde beyin zarı ile örtülü, iki yarım yuvar biçiminde sinir kütlelerinden oluşan, duyum ve bilinç merkezlerinin bulunduğu organ.(A: dimağ; L: cerebrum)[EM 37a-13], [HS 8a-6], [K 3a-6], [KMt 11a-5], [KM 26a-5], [MNs 7a-4], [MŞ 44b-2], [Md 133b-8], [TMu 105b-5], [Tmb (beyni ±) 10a-D, (beyin ±) 14b-6], [Y(beyin ±) 286b-II. 361, (gözsüz sepet beynisi) 231a - II.319].

***Beyni perdesi:** Üç kattan oluşan ve beyni katmanlar halinde saran zar .Beyin zarı. (A:gışâ-i dimağ; L: korteks) [KMt 9b-6].

***Bez:** Kandaki belirli maddeleri organların içine ya da deri yüzeyine salgılayan doku.(A: gудde; L:adeno) [KM 31a-6], [MŞ (böz ±) 157b-5], [T 109b-4], [Tmb (böz ±) 13a-3].

***Bıñar(G)**: Gözyaşı bezlerinin salgıladığı sıvıyı toplayan gözün, burun tarafındaki bölümü. (A: gudde-i dem'iyе; L: lakrimal) [CH M58b-11], [EM p69a-(86)], [KMt 9b-19], [KM 85a-13], [MNs 19b-13], [MN 63a-13], [Md 118b-4], [Y 135b-II. 248, (at gözünün bıñarı ∩) 184b - II. 283].

***Bingıldak**: Kafa kemiklerinin birleşme noktaları arasında, bağ dokudan oluşmuş bölge. (A: yafuh; L: fontanel) [MNm (bıñkılduk ±) 85a-1080], [Md (bıñıldık ±) 94a-7], [Y 150b - II. 258].

***Bilek**: El ile kolun, ayak ile bacağıın birleştiği bölüm. (A: misemül yed, unkulkadem; L: carpus, tarsus, cou de pied, poignet) [CH P43b-8], [KM 37a-10], [MNs 28a-3], [MNm 61a-719], [TN 68a-7], [TMb 47a-D].

***Boğaz**: Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar. (A: hulkum; L: orfarenks) [CH(boğuz ±) P30a-2], [EM 17b-13], [HS 55a-14], [K(boğuz ±) 2b-13], [KMt 9a-2], [KM 72b-7, (boğuz ±) 8a-4], [MNs 11a-4], [MNm 84a-1071], [MŞ 66a-9], [T 38b-2], [TN 48a-19], [TMb 20b-3], [Y 148a-II. 256].

***Boğazlağı**: Soluk borusunun üst kısmında yer alan ses ve solunum organı. (A: hançere; L: lareynx) [CH(boğurtlak ∑) M179b-10], [EM p69b-(86)], [HS (boğazlığı ±) 55a-14], [KMt 19a-7], [KM (boğurtlak ∑) 94b-5].

***Boğun**: Vücutta kemiklerin birbirleriyle birleştiği yer.Boğum. Eklem. (A: rakebe, unk; L: articulus) [CH P39b-10], [KM 33a-12], [TN (boğum ±) 13b-18], [TMu 87b-9], [TMb 10a-8], [Y 233a - II. 320].

***Evvelki Boğun**: Omurgayı oluşturan 33-34 kemikten birinci sırada olan omur. (A: fikra; L: 1.servikal vertebra) [KM 28b-5].

***Boğurtlak**: Soluk borusunun üst kısmında yer alan solunum ve ses organı (A: hançere; L: lareynx) [CH M179b-10], [EM(boğazlağı ∑) p69b-(86)], [HS (boğazlığı ∑) 55a-14], [KMt (boğazlağı ∑) 19a-7], [KM 94b-5].

***Boyun**: Baş ile gövdeyi birbirine bağlayan vücut kısmı (A: vidac, unk; L: cervix, cou) [CH M33a-11], [HS(boyın ±) 31a-1], [K 8a-1], [KMt 6a-10], [KM (boyın ±) 64b-12], [MNm 45b-501], [MŞ 31b-13], [Md 298a-10], [TMu 25b-4], [TMb 11a-D], [Y 144a - II. 254].

***Boy(u)nuz**: Beynin transvers(yan) kesitlerindeki nöron(sinir) kümelerini içeren sütun şeklindeki geniş parça(lar). (A: karn; L: cornu-certo) [CH P17b-9].

***Boynuz yeri:** Beyin ventrikülleri içersinde yan üst tarafta bulunan nöron kümesi (A: karn-ı sudug; L: cornu temporal(inferius) [CH M20a-13].

***Bögrek:** Atık maddeleri vücuttan atmaya yarayan boşaltım organı. (A: kilye; L: ren) [CH P38a-5], [EM 53a-1], [HS 64b-4], [K 9b-13], [KMt 27b-14], [KM 17a-5], [MNs 7a-5], [MN 19b-6], [MNm 12a-95], [MŞ 111b-1], [Md 298a-10], [T 93b-8], [TN 15b-5], [TMu 105b-6], [TMb 16b-1], [Y 12b - I.180].

***Böğür:** Vücutun alt kaburga kemiğine kadar uzanan yan kısmı. (A: kıt'a-i harkafiye; L: ilia) [HS 10a-12], [KMt 7b-18], [MNs 14b-7], [MŞ 32b-8], [Md 306a-13], [T 16b-8], [TN 52a-6], [TMu 84a-8].

***Bucağ:** Beynin alt tarafındaki üç kıvrımlı yapıdan oluşan yuvarlak çıkıntı. Beyin üçgeni. (A: müsellesi-muhhi; L: fornix-cerebri-trigone ceebral) [KM 39a-8].

***Bud:** İnsan vücudunun kalça ile diz arasındaki bölümü.(A: sâkiye-i halfiye; L: gluteus) [CH P199b-1], [KM 35b-5], [MNm 12a-95], [MŞ 110b-6], [Md 94a-13], [T 12b-1], [TN 23a-10], [TMu 125a-6, (but ±) 79a-8], [TMb 13a-D, (but ±) 10b-D].

***Budacuk:** Büyük sinirlerden ayrılmış küçük sinir telleri. (A: guseyn; L: ramulus) [KM 34b-13].

***Budağ:** Beyni ve omuriliği vücudun diğer bölgelerine bağlayan sinir telleri. (A:gusun; L: ramus) [KM 28a-13, (budağ ±) 26b-6], [TMb 12b-D].

***Burun:** Alınla üst dudak arasında bulunan koku almaya ve solunum yapmaya yardımcı organ.(A: enf; L: nasus) [CH P24a-12], [EM p69a-86], [HS(burın ±) 8a-7], [K 3a-6], [KMt 25a-12], [KM 53a-9], [MNs 7b-17], [MNm 79a-1014], [MŞ 2b-8], [Md 171a-6], [T 27b-8], [TN 46a-17], [TMu 120a-6], [TMb 47b-D (burın ±) 39a-3], [Y 129b - II.243].

***Bürçek:** Göz ile kulak arasında bulunan çukurumsu yer.(A: sudug; L: tempora) [CH(uluñ Σ) P56a-6], [EM(uluñ Σ) 27a-4], [K (uluñ Σ) 8b-1], [KMt(uluñ Σ) 44b-8], [KM (aa Σ) 23a-4], [MNs(uluñ Σ) 36b-7], [MŞ(uluñ Σ) 45a-13, (aa Σ) 39b-1], [Md (uluñ Σ) 91a-1], [T(uluñ Σ) 69a-4], [TN(uluñ Σ) 48a-19], [TMu (uluñ Σ) 128b-6], [TMb 47a-D], [Y(uluñ Σ) 221b- II.312].

***Cacanağ** Vücutta hareketleri sağlayan organ ve bu organın telsi dokusu.Kas (A: adal; L:masculus) [HS(sıçanağ ±) 30b-17], [KM (saçanağ ±) 36a-13], [MNs (saçanağ ±) 7a-2], [Md 17b-4, (saçanağ ±) 57a-4]], [TMb (saçanağ ±) 13a-D, (saçınağ ±) 10a-D].

***Çanak:** İnsanda ve omurgalılarda içinde beyin bulunan baş bölgesinin sert kemik ya da kıkırdaksı kısmı. (A: keis, kîhf; L: cranium) [T**Mb** 10b-D].

***Çavun:** Deve ve eşek gibi hayvanların erkeklik organı. (A: fekk; L: machoire) [K**Mt** 32a-14]

***Çene:** Canlılarda baş bölümünde yer alan ve ağzın açılıp kapanmasını sağlayan organ. (A: fekk; L: machoire) [C**H** M70a-7], [K 8a-9], [K**M** 2b-8], [M**Ns** 23a-3], [T**Mb** 46a-D], [Y 141b - II. 252].

***Çıbuğ:** Kolun iç tarafında bulunan ince uzun kemik. (A: zendü' esfel; L: os ulna) [K**M** 24a-10].

***Çıgıt:** Yüzün yanakla göz arasında bulunan, az çok, çıkıntılı kemiği. Elmacık kemiği. (A: uzar; L: os zygomaticum) [T**Mb** 10b-D].

***Çimke:** Vücutta diz kapağından topuğa kadar olan kemik. İncik kemiği. (A: azm-ı şaziye; L: os fibula) [C**H**(incük Σ) P188b-2], [E**M**(incik Σ) 63b-5], [H**S** 31a-1], [K**M** (incük Σ) 115a-11], [M**Ş** (incük Σ) 96b-9], [T(incük Σ) 88a-2], [T**Mu** (incük Σ) 97b-9], [T**Mb** (incük Σ) 10b-D].

***Çukurca:** Kalp önünün oyuk şeklindeki çukuru. (A: hufre; L: fossula-excavatio) [K**M** 70b-10].

***Daban** Ayağın alt yüzü veya ayak tabanlarının altı. (A: kaide; L: basas) [M**d** 302a-13], [Y (taban \pm) 21b - II.312].

***Delik:** Vücut organlarının açık ve boşluk olan kısmı. (A: menhar; L: narine) [C**H** (burun delüğü Ω) P27b-12], [E**M** (burun delüğü Ω) 75b-(42)], [M**Ş** (burun delüğü Ω) 54b-5 , (boğaz delüğü Ω) 66a-8], [T (burun delüğü Ω) 23a-2], [T**Mb** (burun delüğü Ω) 41b-6 , (kulak delüğü Ω) 11a-D].

***Depe:** Başın en üst kısmı. (A: yâfûh; L: apex) [C**H** M21a-150], [H**S** 44a-6], [K**Mt** 7b-17], [K**M** (tepe \pm) 23a-3], [T**Mb** 47b-4].

***Deri:** İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan canlı örtü. (A: cilt; L: membran) [C**H** M25a-12], [E**M** p69a-86], [H**S** 42b-14], [K**Mt** 42b-11], [K**M** 38a-12], [M**Nm** 73b-917], [M**Ş** 2b-9], [M**d** 79a-2], [T 3b-11], [T**N** 18b-13], [T**Mu** 48b-9], [T**Mb** 10a-D], [Y 290b -II. 364].

***Dericük:** Barsakların ve karın içindeki birçok organın dış yüzünü örten ve bu organların karın içinde sabit kalmalarına yardım eden zar. Bağırsak zarı. (A: gışâ-ı miâ; L: intestinal membran-visseral periton) [E**M** (bağırsak dericüğü) 20a-1].

***Dırnağ:** İnsanda ve omurgalı hayvanlarda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka. (A: zufr; L: nail) [C**H** P123b-2], [E**M**

48b-6], [HS (tırnaç ±) 34b-12, (dırnağ ±) 9b-5], [KMt 6b-5], [MNs 79a-4], [MŞ 139b-6], [Md 53a-4], [T 111a-1], [TMb 14a-4].

***Dil:** Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlama-ya yarayan hareketli organ.(A:lisân -lingua) [CH M71a-13], [EM 48a-4], [HS 49a-2], [KMt 17a-5], [KM 40b-9], [MNs 21a-17], [MN 162b-7], [MŞ 36a-8], [Md 220b-4], [T 66a-12], [TN 97a-19], [[TMu 5a-11], [TMb 10a-7], [Y 122a-II. 237].

***Dilcük:** Damakla ile genizin birleştiği yerde kapak şeklindeki organ. Küçük dil. (A:-lühat, lüseyne; L:epiglot, lingua) [CH P76b-2], [MNm (dilcik ±) 84a-1068].

***Dirsek:** Kol ile ön kol arasındaki eklemın arka yanı. (A: mirfak; L: cubitus, flexura, coude) [CH P34a-6], [HS 10a-8], [KM 28a-4], [MNs 33a-1], [MŞ 129b-4].

***Diş:** Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırma, koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri. (A: sin; L: dent) [CH M69b-6], [EM 2a-6], [HS 12b-3], [K 8a-7], [KMt 17b-10], [KM 89b-3], [MNs 11a-7], [MNm 27b-279], [MŞ 57a-2], [T 72b-9], [TN 56b-13], [TMu 15b-3], [TMb 41a-D], [Y 145a-II. 254].

***Diş çukuru:** Dişin içine girdiği çukur, alveol kısmı.(A: sinhi sin; L: alveolus dentalis) [KMt 45a-7]

***Diş dibi:** Dişin çene kemiği içine gömülü olan bir ya da birkaç dallı uzantısı. (A: cez; L: cement, racine dantaire) [KMt 18a 5]

***Diş eti:** Ağız mukozasının, alveol kemiğine bağlandığı kısmı. (A: lisyel-lisat; L: gingiva) [KMt 18a-9], [KM 89b-11].

***Diz:** Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer. (A: rikbe; L: genus) [CH M35a-11], [EM p70a-(88)], [HS 37b-4], [KM 25a-11], [MNs 17b-10], [MNm 30a-279], [MŞ 7a-8], [T 12b-11], [TN 54b-3], [TMb 13a-D], [Y 181b-II. 281].

***Doynak:** At ve katır gibi hayvanların tırnakları. (A:-zılıf, zıhf; L: sabot) [KMt ∩ 44a-8].

***Döş:** Vücutun boyunla karın arasında bulunan kalp ve akciğer gibi organları içine alan bölümü. (A:-kass; L: sternum) [EM (döl Ω) 61b-8], [KM 24b-7], [MN 40a-6].

***Dudağ:** Ağızın, dişleri örten üst ve alt kenarlarından her biri. (A:şefe; L:labium)[CH (tutağ ±) M20a-9], [EM 75b-(42)], [HS 13b-14], [KMt 18a-3], [KM 37b-8], [MŞ 93a-15, (tudağ ±) 122a-5], [T (tudağ ±) 69a-4], [TMb 46a-D], [Y (tudağ ±) 144a-II. 253].

***Düdük:** Vücutta solunan havanın geçtiği boru şeklindeki organ. (A: şırıyanı sezen; L: trechea) [EM (boğaz düdüğü Ω) p69b-(86)], [HS 55b-6], [KMt (öyken düdüğü Ω) 20b-4], [MŞ (soluk borusu Ω) 73b-3], [TMb (nefes yolu Ω) 15a-5].

***Eklem:** Vücut kemiklerinin uç uca veya kenar kenara gelip birleştiği yer. (A: mafsal; L: articulatio) [HS 33a-16], [KM (eñ Σ) 25a-11], [MŞ (eñ Σ) 118b-13], [TMb (eñ Σ) 14b-7], [Y(eñ Σ) 214b-II. 134].

***El:** Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan, bölümü. (A: yed ; L: manus) [CH P27a-13], [HS 5b-8], [K 19a-8], [KMt 18b-8], [KM 21b-9], [MNs 33b-1], [MNm 5b-31], [MŞ 84b-6], [T 49a-1], [TN 15b-2], [TMu 97b-3], [TMb 10a-1], [Y 123b-II.238].

***Emcek:** Memelilerin göğsünde türlü biçim ve sayıda çıkıntılı olan ve meme başı da denilen organ. (A: sadya; L: mastos) [CH M164a-4], [EM 39b-6], [HS 53a-11], [KM 93b-2], [MNs 83a-10], [MN 138a-4], [MŞ 84b-5], [TMu 69a-4, (imçek \pm) 110b-2], [Y 222a-II.312].

***Eñ:** Kemiklerin oynak ve büküm yeri.(A:cevfî hokkî; L: asetabulum) [HS (eklem Σ) 33a-16], [KM 25a-11], [MŞ 118b-13], [TMb 35a-1], [Y 214b-II. 134].

***Eñek:** Ağızın kemik ve kıkırdak ile destekli parçası. Çene. (A: fek; L: machoire, temporomandibularis) [CH P153a-12], [HS 13a-7], [KMt 17a-13], [KM 26b-5, (damak Ω) 26a-7], [MNs 23a-9], [MŞ 31b-8], [T 75b-13], [TMu 112a-8], [TMb 47b-D], [Y 150a-II. 258].

***Eñse:** Boyunun arkası.(A: nukre-i kafa, cümcüme; L: nucha), [CH M22a-6], [HS 65a-2], [K 3a-5], [KMt 21b-5], [KM 23a-7], [MNs 36b-6], [MŞ 39a-1], [Md 302a-13], [T 7a-7], [TN 56b-16], [TMb 14b-5], [Y 151a-II. 258].

***Erlîk âleti:** Erkek cinsel organı. (A: zeker; L: penis) [EM 29b-9]

***Eten:** Anne ile cenin arasındaki kan alışverişini sağlayan organ. (A: meşîme; L: plesanta) [EM (son Σ) 41b-6], [TMb 16a-10], [Y (oğlan sonu Σ) 213a-II. 305].

***Eyegü:** Göğüs kafesini oluşturan yassı kemiklerin her biri. Kaburga kemiği. (A: azm-i dil; L: os costae) [CH P33b-2], [EM 5b-14], [HS 62a-9], [KMt 22b-10], [KM 24b-6], [MNs 49a-7], [MŞ 95a-1], [T 219b-5], [TN 52b-2], [TMb 14b-8].

***Geñiz:** Ağız ve burun boşluğunun arka bölümü. (A: bel'um-ı enfi; L: rinopernix)[CH P70b-2], [HS 55b-17], [K 2b-9], [MNs 19b-17], [MŞ 176a-15], [Md 23a-11], [TN 5a-12].

***Gevde:** İnsan bedeninde baş, kol ve bacaklar dışında kalan bölüm. (A: cez'; L: corpus, truncus) [CH (gövde ±) P33a-2], [HS (gövde ±) 20b-16], [KMt (gövde ±) 4a-2, (gögde ±) 35b-14], [KM 51a-11], [MNm (gövde ±) 26b-252], [MŞ 2b-8], [Md 203b-2], [T 3b-9], [TN (gövde ±) 15a-8], [TMu 62a-4], [TMb 9a-14], [Y(gövde ±) II.290a-364].

***Geyrek:** Kemik kadar sert olmayan, dayanıklı, esnek ve bükülgen bağ dokusu. (A: gudruf; L: cartilago) [CH (giyrek ±) 31b-6, (kemürdek Σ) P68a-11, (kemürden Σ) P6180b-12], [EM (kemürdek Σ) p69b-(86)], [HS 57b-4], [KM (kemürdek Σ) 17a-7], [TMb 14a-8].

***Göbek:** İnsanlarda ve memeli hayvanlarda göbek bağının düşmesinden sonra karnın ortasında oluşan çukurluk. (A: sürre; L: omphalos) [CH M35b-10], [EM p69b-(87)], [HS 43a-8], [KMt 28b-3], [KM 99b-7], [MŞ 83b-7], [TN 51b-13], [TMu 116a-6], [TMb 48b-D], [Y 173a-II.275].

***Gögüs:** Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer gibi organlarını içine alan bölümü.(A: sadr; L: thorax) [CH (gögüz ±) 31b-6], [EM 10b-9], [HS 41a-10], [K 8a-2], [KM (gögüz ±) 28b-11], [MNs 75a-15], [MŞ 78a-11], [Md 235b-1], [T 18a-2], [TN 50a-16], [TMu 96b-4], [TMb 45b-2, (gögüz ±) 12b-D], [Y 131a-II. 244].

***Göñül:** Vücudun hayati işlevlerini yerine getiren kalp gibi “ana”, mide gibi “ara” organların genel adı. (A: kalp, mide ; L: cor, gaster) [HS (kalp Ω) 57b-6], [K 1b-3], [KM (yürek Ω) 113a-13, (mide Ω) 8b-2], [MNs 6b-1], [MŞ (kalp Ω) 4a-2, (mide) 12b-4], [T (yürek Ω) 116b-9], [TN 26b-8], [TMu 99a-10], [TMb (kalp Ω) 33a-4, (mide) 44b-3], [Y (yürek Ω) 176a-II. 277].

***Göt:** Vücudun arka tarafında kaba etin bulunduğu dolgunca kısım. (A: nahiye-i ilyeviye; L: regio glutaea) [CH P120b-14], [MN 141a-9].

***Göz:** Göz çukurunda bulunan ve görmeyi sağlayan organ. (A: ayn; L: oculus) [CH M23b-7], [EM 48a-3], [HS 10b-4], [K 2a-2], [KMt 40a-11], [KM 37a-7], [MNs 11a-17], [MN 41a-9], [MNm 42a-470], [MŞ 34a-4], [Md 132b-12], [TN 15b-3], [TMu 129a-6], [TMb 10a-1], [Y 135a-II. 247, (at gözü ∩) 184a-II. 283].

***İç:** Vücudun iç alanı ve bu alan içerisinde kalan organlar.(A: ahşâ; L: viscus, splanchn regio abdominalis) [EM (karın Ω) 11b-5], [KMt (bağırsak Ω) 46a-5], [MŞ (bağırsak Ω) 89a-6], [TMb 39a-3].

***İçegü:** Sindirim organının mideden anüse kadar olan bölümü. bağırsak. (A: Ahşâ; L: viscer viscera) [EM (iç organlar Ω) 14b-4], [HS

(bağırsak Ω) 22a-16], [**KMt** (bağırsakΩ) 46a-9], [**MŞ** (iç organlar Ω) 22a-8], [**TMb** (iç organlar Ω) 46a-3].

***İley**: Vücuttaki organların ön tarafı. (A:kuddâmi; L: anterior) [**KM** (baş ileyi Ω) 82a-6, (bevâb ileyi Ω) 30a-6].

***İlik**: İlik kemiği ve bu kemiklerin iç boşluklarını dolduran yağlı madde. (A: nuhâ; L: pulpa-medulle) [**EM** 64b-14], [**HS** 12b-2], [**K** 5a-6], [**KM** (sığır incüğünü iligi ∩) 115b-1], [**MNs** 7a-2], [**MŞ** 19a-4, (sığır incüğünü iligi ∩) 111b-6], [**T** 32b-11], [**TMb** 14b-6].

***İncük**: Vücutta diz kapağından topuğa kadar olan kemik, incik kemiği. (A: azm-ı şaziye; L:os fibula, crus) [**CH** P188b-2], [**EM**(incik ±) 63b-5], [**HS** (çimke ∑) 31a-1], [**KM** 115a-11], [**MNs** 75a-12], [**MŞ** 146a-11, (sığır incüğünü iligi ∩) 173b-5], [**T** 88a-2], [**TMu** 97b-9], [**TMb** 10b-D].

***İrikmik (gemügi)**: kuyruk sokumu kemiği. (A: azmü'l-uş'uş; L:coceyx) [**CH** P182b-6], [**KM**(pöç ∑) 25a-4].

***Kanat**: Yassı kemikleri oluşturan *iki* kemik tabakasından her biri (A: musattah; L: os planum) [**KM** 30a-6].

***Kabak**: Gözleri ıslatmak, temizlemek ve korumak amacı ile biçimlenmiş yüz parçası (A: cefn; L: palpebra) [**CH** M25b-8], [**EM** (göz kapağı) p69b-(86)], [**HS** 57b-4], [**K** 5b-8], [**KM** 79b-5], [**MN** 93b-5], [**MŞ** 83b-8], [**Md** (kabağ ±) 35a-3], [**T** 69a-4], [**TMb** 40a-D, (göz kapağı ±) 47b-D], [**Y** 134b-II. 247].

***Karın**: İnsan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi. (A: batn; L: abdomen) [**CH** P32b-2], [**EM** 8a-2], [**HS** 58a-17], [**K** 5a-1], [**KMt** 4b-10], [**KM** 105a-7], [**MNs** 44b-10], [**MNm** 8a-48], [**MŞ** 83b-8], [**T** 93a-5], [**TN** 22a-16], [**TMu** 91b-10], [**TMb** 26b-12], [**Y** II. 179b-280].

***Karuda**: Kolun omuz ile dirsek arasındaki bölümünde bulunan pazı kemiği.(A: azud L: corpus humerus) [**CH** (şaruca ±) P183b-3], [**KM** 24a-5].

***Kasuk**: Vücudun karın ile uyluk arasında kalan bölümü. (A: mağben; L: inguen-laine) [**CH** P38b-2], [**EM** 23b-6], [**HS** 45b-5], [**K** 15a-9], [**KMt** 32a-9], [**KM** 112b-1], [**MNm** (kasık ±) 37a-382], [**MŞ** 22a-9], [**T** 96a-7], [**TMu** 129a-2], [**Y** (kasık ±) 289b-II. 363].

***Kaş**: Gözlerin üzerinde kemerli çizgi oluşturan kısa kıllar. (A: hacip; L: sourcil) [**CH** M25a-11], [**EM** 42b-11], [**KM** 23b-4], [**MŞ** 33b-3], [**Md** 25b-2], [**T** 13a-4], [**TMu** 57a-10], [**Y** 290b-II. 364].

***Kavuk:** İdrarın toplandığı düz kaslardan yapıli kесе. (A: mesane; L: urinalis, vesica) [CH P37b-6], [EM 53a-15], [HS 64b-14], [K 9b-13], [KMt 7a-1], [KM 43b-1], [MN 93b-5], [MNm (kovuk ±) 26b-252], [MŞ 18a-11], [T 87b-1], [TMb 17a-3], [Y 12b-I.180, (kauk ±) 195a-II.291].

***Kemük:** İnsanın ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı. (A: azm; L:os) [CH (gemük ±) M17b-143], [EM p69b-(86)].KMt (gemük ±) 46b-19], [MNs 35a-12], [MŞ 146a-14, (kemik ±) 145b-9], [Md 42b-9], [TMu 113b-6], [Y 151a-II. 258].

***Kemürdek:** Kemik kadar sert olmayan, dayanıklı, esnek, bükülgen, damarsız bağ dokusu. (A: gudruf; L: cartilago) [CH P68a-11, (kemürden ±) P6180b-12, (giyrek Σ)], [EM p69b-(86)], [HS (geyrek Σ) 57b-4], [KM 17a-7], [TMb (geyrek Σ) 14a-8].

***Kıç:** Vücudun kaba etinin bulunduğu *kalçadan dize kadar olan* arka kısmı.(A:nâhiyeye-i ilvevye ; L: region fessire) [KMt ∩ 8a-12].

***Kıl:** Bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan ipliksi uzantı. (A: sarı; L: pilus) [CH M26a-12], [KM 52b-1], [MN 96b-1], [MŞ 3a-1], [Md 78a-3], [TN 46a-18], [Y 290b-II. 364].

***Kiriş:** Kasların uçlarında bulunan ve kasları kemiklere ve başka organlara bağlayan beyazımsı kordon.(A: veter; L: tendon) [KM 36a-8].

***Kirpük:** Göz kapağının kenarındaki kıllar ve bu kılların her biri. (A: hedeb; L:cilium) [CH (kirpük ±) P26a-1], [EM p69b-(86)], [HS (kirpig ±) 51b-8], [MN 94b-3], [MŞ 7a-11], [Md 238b-1 (kirpüg ±) 81a-1], [T 13a-4], [TN 40b-18], [TMu 83b-8], [TMb 14a-4], [Y (kirpik ±) 290b-II. 364].

***Kol:** İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm. (A: adut; L:brachium) [CH M32a-11], [HS 10a-8], [KMt 8a-12], [KM 37a-8], [MNs 37a-4], [MNm 60b-709], [MŞ 146a-11], [Md 94a-13], [T 108a-9], [TN 67a-14], [TMu 61b-12], [TMb 13a-D].

***Koltuk:** Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer. (A: ibıt; L: axila) [CH M26a-17], [EM 3b-1], [HS 28b-11], [K 8a-2], [KMt 42b-12], [KM 141a-10], [MNm 46a-502], [MŞ 157b-5], [T 108b-2], [TMb 17a-3], [Y 263b-II.345].

***Kovuk:** Dişin içinde bulunduğu boşluk (A: sinhi sin; L: alveolus) [MNm (kovuk Ω) 30a-280].

***Köprücek:** Omuz başıyla göğüs kemiğinin üst ucu arasında bulunan uzunca kemik. (A: azm-ı terkova; L: clavícula) [CH (köpricek ±) P190b-7], [KM 22b-12], [TMb (köprücük ±) 10b-D].

***Kulağ:** Başın her iki yanında bulunan işitme organı ve bu organın, sesleri toplayıp içeriye almaya yarayan dış bölümü. (A: üzün; L: auris, oraille) [CH M19b-148], [EM 12b-3], [HS 10b-1], [KMt 40a-11], [KM 23a-12], [MN 42a-9], [MNM 61a-717], [MŞ 19b-4], [Md 211b-1], [T 30b-3], [TN 15b-3], [TMu 104b-6], [TMB 10a-1], [Y 139b-II. 250].

***Kulağ[-cık]:** Toplardamarlardaki kanı karıncıklara veren iki boşluktan biri. (A: üzeyn; L: atrium, auricle) [KM 31a-7].

***Kursak:** yemek borusu ile on iki parmak arasında bulunan ve besinleri sindirime hazır duruma getiren organ (A: mide; L: gaster, ventriculus, stomachus) [EM p69b-(86)], [KMt 24a-8], [MŞ 137b-5], [TN 15a-1], [TMu 120b-11].

***Kuyruk:** Omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ (A: zeneb; L: cauda, pedicula) [KM 31a-7], [HS (kuyruk ∩) 10a-16], [MŞ (sığır kuyruğu ∩) 41b-5].

***Kürek:** Kol kemiği ile birlikte omuz mafsalmını meydana getiren ve sırtın üst kısmında bulunan *sağlı sollu* iki yassı kemik. (A: azm-ı kıtîf; L: scapula-omp'at) [K 10b-4], [KM 40b-4], [Md 307a-2], [TMB 48b-D].

***Oğlan sonu:** Anne ile cenin arasında kan alışverişini sağlayan organ. Döleşî. (A: meşîme; L: plasanta) [EM (son) 41b-6], [TMB (eten ∑) 16a-10], [Y 213a-II. 305].

***Oğlanyeri:** İnsanlarda ve diğer memelilerde dölün içinde bulunduğu ve geliştiği organ. (A: rahim; L: uterus) [EM p69b-(87)], [Md 307a-2].

***Omuz:** Boynun iki yanında kolların gövdeye bağlandığı bölüm.(A: minkeb; L: epaule, r. Deltoide) [CH M30b-7], [HS 10a-9)], [KM 37a-8], [MNs 37a-8], [MNM 52b-596], [TN 15b-15], [TMu 16a-7], [TMB 48b-D), (yağır ∑) 59b-CI2]

***Oñurğa:** Kafatasından başlayıp kuyruk sokumuna kadar uzanan omurların bütünü. Bel kemiği.(A: amudi fikarî; L: columna vertabralis) [CH M22b-11], [HS 8a-11], [KM 22b-13], [MNs (omurğa ±) 37a-4], [MŞ 116b-12], [T 68b-8], [TN 5b-1], [TMu 111b-7], [TMB 11a-3].

***Oturacak:** Kuyruk sokumunun her iki yanında bulunan şişkince kısım.(A: makat; L: iscium) [EM (oturacak yeri) p69b-(87)], [KMt (oturacak yeri) 2b-5], [TMB 41b-6].

***Öce:** Beş sakral omurun birbirine yapışmasıyla oluşmuş, üçgen biçimindeki kemik (bölgesi). (A: azm-ı aciz; L: sacrum) [CH (uçā ±) P162a-11], [KM (uçā ±) 24b-12], [MNM 51a-586], [TMB (uca ±) 11a-D].

***Öd:** *Karaciğerden salgılanan safranın toplandığı ve daha koyu hale getirildiği torba şeklindeki organ.*(A: safra; L: bilis) [EM 14a-12], [HS 53b-4], [K 5b-9], [KMt 33a-3], [KM 43a-5], [MNs 20a-11], [MNm (öd suyu Ω) 85a-1084], [MŞ 80b-3], [Md 21b-11], [TMu 67b-8], [TMb 9a-3], [Y (tavşancıl ödi ∩) 127b-II.241].

***Ökçe:** *Ayağın topuğa kadar olan sert ve çıkıntılı bölümü.*(A: azm-ı kâab; L: talus)[CH P38b-12], [KM 25a-8], [TMb 10b-D], [Y 263a-II.344].

***Öyken:** *Göğüsün iki yakasında bulunan, solunuma yardımcı iki parçalı organ.* (A: ri'e; L: pulme, pumon) [CH P30a-8], [EM 31b-13], [HS 20a-12], [K 17a-13], [KMt 40b-12], [KM 17a-6], [MNs 31b-13], [MNm 16a-135], [MŞ 31b-5], [Md 53b-6], [T 79b-3], [TN 15b-4], [TMu 93a-5], [TMb 15a-4], [Y 15b-I.182].

***Perde(göz perdesi):** *Göz küresinin ön yüzünü ve kapakların iç yüzünü örten ince saydam zar.* (A: tabaka-i mültehime, tabaka-i münzamme; L: konjonktiva) [CH M56b-8].

***Pöç:** *Kuyruk sokumu (kemiği).* (A: azmü'l-uş'uş; L: coceyx) [CH (irikmik gemügi Σ) P182b-6], [KM25a-4].

***Pöçe:** *Omurganın bitiminde bulunan ve beş kuyruk omurunun kaynaşmasından oluşan, üçgen biçimindeki kemik.* (A: e'âişerc; L: lumbo sakral) [KM 23a-1].

***Şaç:** *Baş derisini kaplayan kıl(lar).* (A: şarurreis; L: capilus) [CH P24b-4], [EM 6b-3], [HS 47a-14], [KMt 38a-8], [KM 129b-4], [MN 59a-13], [MŞ 22a-13], [Md 80b-3], [TN 72b-18], [TMu 102b-7], [TMb 21a-12], [Y 258a-II.340].

***Şaçanağ:** *Vücutta hareketleri sağlayan organ ve bu organın telsi dokusu.* Kas. (A: adal; L: masculus) [HS (sıçanağ ±) 30b-17], [KM 36a-13], [MNs 7a-2], [Md 57a-4, (cacanak ±) 17b-4], [TMb 13a-D, (saçınağ ±) 10a-D].

***Şağal:** *Yetişkin erkeklerde yanak ve çenede çıkan ipliksi uzantı.* (A: lihye; L: barba) [EM 25a-13], [HS 70b-6], [MN 91b-8], [MŞ 154a-7], [Md 290a-11], [TN 100b-14], [TMu 129a-5], [TMb 22a-2], [Y 286b-II.361].

***Saruğ:** *Böbreklerin üstünü örten sinirden örtü.*(A: gışâ-ı kilye; L: capsula, fibrosa) [KM 32b-8].

***Sekirden:** *Oturak yeri kemiğinin üst kısmı* (A: şatat, kehfi; L: os ileum sacrum) [CH P36a-1], [KM 27a-11], [MŞ 119a-3].

***Sırça barmak:** İnsan elindeki en küçük ve ince parmak .(A: hınsir; L: digitus minimus, artemisia absinthum) [KM 107b-9], [MŞ (serçe barmak) 13b-14], [TN 28a-4], [TMb(serçe barmak) 28a-4].

***Sıyrag:**Bel ile apış arasındaki dolgun ve yuvarlakça kısım. (A: icânî-ı aczi L: sacrum perine) [HS 67a-10]

***Siñir:** Duygu ve hareket uyarılarını beyine ileten beyazımsı tel(ler). (A: asap; L: nervus, nerf) [CH P35a-3], [EM 16b-14], [K 9b-4], [KMt 4b-12], [KM 25b-1], [MN 192b-7], [MNm 74a-825], [MŞ 143b-7], [T 18a-2], [TN 37b-10], [TMu 54b-13], [TMb 11a-4], [Y 17a-I.183].

***Siñirsek:** En dışında kas tabakasının bulunduğu barsak (iç organ) kanalını astarlayan tabaka. (A: tabaka-i muhâtiye ; L:intestinal membran mukoza) [KM 41b-6].

***Soñ:** Anne ile cenin arasında kan alışverişini sağlayan organ. Döleşi. (A: etene; L: plasanta) [EM 41b-6], [TMb (eten Σ) 16a-10], [Y (oğlan sonu \pm) 213a-II. 305].

***Su yolu:** İdrarı, böbreklerden idrar torbasına taşıyan kaslı boru. (A: ihlil; L: Üreter) [KM 41b-6].

***Süñük:** İnsanın ve omurgalı hayvanların çatisını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı (A:azm; L:os) [CH(sınık \pm) M70a-7], [EM 2b-11], [HS 8a-12], [K 9b-3], [KMt 22b-9], [KM 22a-2], [MNs 7a-2], [MNm (sınık \pm) 51b-590], [MŞ 146b-1], [T 115b-6, (sınık \pm) 11b-6], [TMb 10b-2 (sınık \pm) 14a-8].

***Şakak:** Yüzde, göz ile kulak arasında bulunan çukurumsu yer.(A: sudug; L:tempora) [CH(tuluñ Σ) P56a-6], [EM (tuluñ Σ) 27a-4], [K (tuluñ Σ) 8b-1], [KMt (tuluñ Σ) 44b-8], [KM 23a-4], [MNs (tuluñ Σ) 36b-7], [MŞ(tuluñ Σ) 45a-13], [Md (tuluñ Σ) 91a-1], [T(tuluñ Σ) 69a-4], [TN(tuluñ Σ) 48a-19], [TMu (tuluñ Σ) 128b-6], [TMb (bürçek Σ) 47a-D], [Y(tuluñ Σ) 221b- II.312].

***Fal:** Omuzdan başlayarak 12 adet omuru ve bunların arasındaki diskleri de içine alan vücudun arka kısmı.(A: zahrî; L: dorsum) [CH P33b-4].

***Falak:** Mide ile diyafram arasında yer alan kan yapıcı *süngerimsi* lenfoid organ.(A: tahal; L: splen, rien, rate) [CH P36b-4], [EM 16a14], [HS 41a-3], [KMt 4b-13], [KM 43a-7], [MNs 7a-2], [MNm 14a-13], [MŞ 2b-1], [Md 304b-9, (dalağ \pm) 149a-2], [T 3a-3], [TN 15b-4], [TMb 9a-14], [Y 188a-II.286].

***Famağ:** İnsanlarda ve omurgalı hayvanlarda ağız boşluğunun tavanı. (A: hanek ; L: palatum, palais) [CH P27b-11], [EM 38a-3], [KMt

21b-14, (damağ ±) 19a-12], [KM 53b-3], [MNs 7a-5], [MŞ 188a-10], [Tmb 61a-CI3, (damağ ±) 11a-D].

***Famar:** Canlılarda kanın veya besleyici sıvıların geçtiği kanal. (A: via; L:vascular, vaisseau) [CH P33b-1], [EM 24a-12], [HS 7a-11], [K 9b-4], [KMt 32b-9], [KM 29b-7], [MNs 7a-1], [MNm (damar ±) 60b-709], [MŞ 52a-6], [Md 15b-2, (damar ±) 186b-2], [T 4b-7], [TN 70a-3], [TMu 31a-2], [Tmb 9a-10, (damar ±) 16b-D], [Y 15b-I.182, (damar ±) 123a-II.238].

***Famarcuğ:** Canlılarda kanın veya besleyici sıvıların geçtiği küçük kanal. (A: veâ-ı sagir; L: vascularis) [Tmb 13b-11].

***Farak:** Avucun ve ayağın yüksek olan üst bölümü.(A: must; L: metacarpus-metatarsus) [KM 25a-9].

***Faşak (ğ):** Erkeklik hormonunu oluşturan ve çocuk yapmayı sağlayan cinsiyet bezi. Er bezi. (A: husye; L: testis) [EM p69b-(87)], [K 22a-5], [MŞ 144a-11].

* **Fılak:** Kadınlık organının üst yanında cinsel zevk duyumu noktası olan kısım. (A: bızır; L: clitoris) [CH 111a-1].

***Til:** Organizmanın oluşumunu meydana getiren iplikçiklerden her biri. (A: lif, hayt Habil; L: fibra, fila, chorda) [KM 63a-5], [MNs 85a-13].

***Fopuk:** Ayağın yuvarlakça olan alt bölümü. (A: kâb; L: calcaneus, anklebone) [CH P38b-4], [K 4a-2], [KM 25a-7], [MNs 37a-12], [MNm 53b-611], [MŞ 117a-9], [T 96a-12], [TN (dopuğ ±) 54b-3], [Tmb 10b-D].

***Fuluñ:** Göz ile kulak arasında bulunan çukurumsu yer. (A: sudug ; L: temporal) [CH P56a-6], [EM 27a-4], [K 8b-1], [KMt 44b-8], [KM (şakağ Σ) 23a-4], [MNs 36b-7], [MŞ 45a-13, (şakağ Σ) 39b-1], [Md 91a-1], [T 69a-4], [TN 48a-19], [TMu 128b-6], [Tmb (bürçek Σ) 47a-D], [Y 221b- II.312].

***Tuş (doku):** Biçim ve görev bakımından birbirlerine benzeyen hücrelerin bir araya toplandıkları epitel, kas ve sinir dokuları (A: nescic; L: tissu) [KM 90b-10].

***Uça:** Beş sakral omurun birbirine yapışmasıyla oluşmuş, üçgen biçimindeki kemik (bölgesi). (A: azm-ı aciz; L: sacrum) [CH P162a-11], [KM 24b-12], [MNm (öce ±) 51a-586], [Tmb (uca ±) 11a-D].

***Uyluğ:** Kalçadan dize kadar olan bacak kısmı. (A: fahz; L: femoris) [CH (oyluğ ±) P35b-1], [EM 18a-7], [HS (oyluğ ±) 28b-11],

[**KMt** 9b-14], [**KM** 37b-13], [**MNs** 71b-1], [**MN**(oyluğ ±) 31b-3], [**Y** 205b-II.219].

***Üñük**: Yutak ile mide arasında bulunan kas ve zardan yapıli yemek borusu (A: merî; L: oesepagus) [**HS** 58b-13] [**KM** 24b-12], [**TMb** (ğirtlağ Ω) 15b-2].

***Yağır**: Boynun iki yanında kolların gövdeye bağlandığı bölüm.(A: minkeb; L: sholder blade) [**MNs** 7a-5], [**TMb** (omuz Σ) 59b-CI2].

***Yağrın**: Boynun iki yanında kolların gövdeye bağlandığı bölümlerden her biri (A:azm-ı ketif; L: epaule, skapula) [**CH** P179a-12], [**HS** 38a-6], [**KMt** 11b-12], [**K** 10b-3], [**MŞ** 70a-2], [**TMb** 13a-D].

***Yan**: Kalça kemiğinin üst bölümü. (A: zahri-i cânibî; L:dorsoleteral) [**MŞ** 170b-14], [**TMb** 47b-D], [**Y** 127b-II.241].

***Yañak**: Yüzün göz, kulak ve burun arasındaki bölümü.(A: had; L:mala, joue, bucca) [**EM** 48a-3], [**KMt** 19a-12], [**KM** 37a-7], [**MŞ** 72a-14], [**TN** 66b-13], [**TMb** 11a-D]

***Yanbaş(i)** Kalça kemiğinin üst başı. (A: verik; L: siyatik) [**CH** P39b-3], [**KM** 126b-4], [**MNs** 7a-5], [**MŞ** 113b-7], [**TMb** 47b-D], [**Y** 184a-II.283].

***Yiv**: Kafatasının, dikişi andıran, ek yerleri.(A: derz; L: sutur) [**KM** 23a-4].

***Yürek**: Kanı akciğerlere oradan da tüm vücuda götüren organ.(A:Yürek; L: cor, coeur) [**EM** 13b-9], [**HS** 22a-14], [**K** 19a-5], [**KMt** 12b-12], [**KM** (yurağ ±) 57b-9], [**MNs** 36b-5], [**MNm** 4b-25], [**MŞ** 94a-9], [**Md** 253b-7], [**TN** 4a-11, (mide Ω) 55a-13], [**TMu** 25a-13], [**TMb** 10a-1], [**Y** 158a-II.264].

***Yüz**: Baştan alın, burun, göz, ağız yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm.(A: simâ; L: face) [**CH** P36b-2], [**EM** 15b-12], [**HS** 41a-10], [**K** 17b-1], [**KM** 32a-3], [**MNs** 7b-17], [**MNm** 6a-32], [**MŞ** 33b-4], [**Md** 294b-6], [**TN** 5a-13], [**TMu** 117b-12], [**TMb** 40a-D], [**Y** 263a- II.345].

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1. Türkçe eserlerin sayısı, eser içeriklerinin doygunluğu, eserlerdeki Türkçe terimlerin zenginliği ve çeşitliliği bakımından modern Türk tıbbının ve Türk tıp dilinin ilk ve en verimli döneminin Eski Anadolu Türkçesi Dönemi olduğunu, daha sonraki Türk tıbbının ve Türk tıp dilinin bu dönem tıbbından hareketle geliştiğini ve zenginleştiğini söyleyebiliriz.

2. Türkçe tıp yazmaları üzerine yapılan çalışmalarda, Anadolu'da yazılmış en eski Türkçe tıp kitabının *Müfredât-ı İbn-i Baytar Tercümesi* (Önler 1990:1; Yelten, 1993: 7); yazılış tarihi kesin olarak bilinen en eski telif Türkçe tıp kitabının da İshak bin Murad'ın *Edviye-i Müfredde*'si (Canpolat 1973:1) olduğu söylenir. Elimizde müellif nüshaları bulun(a)mayan ve ancak yazıldığı ilk tarihten asırlar sonra kopya edilmiş müstensih nüshaları bulunan söz konusu eserleri bir tarafa bırakacak olursak, kaynaklara göre,yazılış tarihi kesin olarak bilinen ve **müellif nüshası bulunan** Eski Anadolu Türkçesine ait **en eski Türkçe tıp kitabının Müntahab fi't Tıbb** (M. 1420) olduğunu söyleyebiliriz.

3. Müellif nüshalarına ulaşılamayan ve elimizde kopya nüshaları bulunan bu dönem eserlerinin, -dildeki değişim ve gelişimler göz önünde bulundurulduğunda- Türk dili açısından önemli olduklarını, ancak kendilerinden sonra yazılmış eserlere kaynaklık edecek nispette orijinal ve "prototip" eserler olmadıklarını düşünüyoruz.

4. Öznel bir yargı olmakla birlikte, çağının tıbbına göre ileri, günümüz tıbbına kıyasla uygun bilgiler içermesi bakımından *Mürşid, Miiftâhu'n-Nur, Kitabu'l Müntahab fi't Tıbb* ve *Cerrâhiyetü'l Hâniyye*'nin; çağının tanı ve sağaltım yöntemlerine göre ileri, günümüz tıbbının tanı ve sağaltım yöntemlerine göre edimsel bilgileri taşıması bakımlarından da *Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb* ve *Cerrâhiyetü'l Hâniyye*'nin dönemin diğer eserlerinden daha önemli ve üstün olduklarını söyleyebiliriz.

5. Kılıçoğlu'nun, "Tıp Dili Şerefeddin'den önceki eserlerde daha iptidaî olduğuna göre bizzat Şerefeddin bunu geliştirmiştir; bundan ötürü *Cerrahiye-i İlhaniyye* biricik Türkçe otograf eserdir (Kılıçoğlu 1956: 9)" yargısının *Cerrahiye-i İlhaniyye*'ye nispetle doğru ancak; *Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb*'la ilgili bilgiler ortaya konmadan ve bu konuda genel bir kanaat oluşmadan yapıldığı ve *Kitâbu'l Müntahab fi't Tıbb*'ın da tıpkı *Cerrahiye-i İlhaniyye* gibi müellif nüshası eser olmasından ötürü eksik bir yargı olduğunu düşünüyoruz.

6. Eserlerin hemen hepsinde gittikçe ölçünlü hale gelen bir yazı ve kitap dili kullanılmıştır. Bununla birlikte dil ve anlatım özellikleri bakımından değerlendirildiklerinde *Cerrâhiyetü'l Hâniyye, Kitâbu'l Müntahab* ve *Yâdigâr*'ın diğer Türkçe tıp kitaplarından üstünlükler taşıdıkları söylenebilir.

7. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi tıp kitapları üzerine yaptığımız çalışmada, incelediğimiz 16 tıp kitabından *Cerrâhiyetü'l Hâniyye* (Kılıçoğlu 1956: 9), *Hazânu's Sa'âdat* (İlhan 1988:14), *Kitâbu'l Müntahab fi't Tıbb* (Güven 2009: 466) ve *Miiftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-*

Surûr'un (Şahin 1994: 3) müellif; diğer 12 tıp kitabının müstensih nüshası olduğunu düşünüyoruz.

8. İncelediğimiz 16 tıp yazmasında, 155'i ana ve ara organ, 9'u da bu organ adlarının alt adı olmak üzere, birbirinden farklı toplam 164 terimin kullanıldığı tespit edilmiştir.

9. Genel olarak Eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerini taşıyan bu dönem tıp yazmalarında ayrıklık olarak dönemin *genel* ses özellikleri dışında başka bazı ses özellikleri de görülür. Ünlüsü daima yuvarlak olan ve hatta düz ünlülü bazı kelimelere eklenince kelime tabanındaki ünlüyü de yuvarlaklaştıran -(u)K eki (Gülsevin 1997: 136) metinlerde düz biçimleri (ilik, incik) ile geçmektedir.

10. Arap harfli metinlerde aynı işaretle gösterilen G(e) ve K(e) sesleri tıp yazmaları içerisinde sadece *Cerrâhiyetü'l Haniyye*'de (ك ve ك) olarak farklı işaretlerle gösterilmiş, böylece söyleyişe önem veren ve sesler arasındaki ayırtıya dikkat eden Şerefeddin Sabuncuoğlu çağına göre ileri sayılacak bir çeviri yazı dili kullanmıştır (Kılıçoğlu 1956:32).

11. Yazmalardaki damak ve dudak uyumları dönemin ses özelliklerini doğrular şekildedir. Bazı kelimelerdeki [birez (KM / 14a-2)] enkliz örneği damak uyumunun son derece sağlam olduğunu gösterir.

12. Sonu k ünsüzü ile biten terimler çok; l, ş ile ünsüzü bitenler tek ve n, z ünsüzü ile bitenler tek veya çift seslemeden oluşmakta; bunun yanında daha az sayıda terim **se-kir-den** kuralların dışında bir özellik göstermektedir.

13. Terimlerin önemli bir kısmının imlâsı birbirine benzediği gibi bağırsağ: [MNm (bağırsağ ±) / 22a-209, MŞ (bağırsağ ±) / 5a-10, T (bağırsağ ±) / 89b-5, Y (bağırsağ ±) / 286a- II.361]; saçanağ: [HS(sıçanağ ±) / 30b-17, TMb (saçanağ ±) / 13a-D, (saçınağ ±) / 10a-D].ve sınığ [MNm (sınığ ±) / 51b-590, TMb (sınığ ±) / 14a-8, (sünük ±) / 10b-2] gibi az sayıdaki terimde birbirinden farklı yazılışlara da rastlanmıştır. Terimlerdeki bu birbirinden farklı yazılışların bir taraftan ağızların etkisiyle diğer taraftan müellif veya müstensihlerin tercihi ile ortaya çıktığını, terimlerin kullanım sıklığına göre biçimlendiğini ve zaman içerisinde git-tikçe ölçünlü hale geldiğini düşünüyoruz

14. Görevsel ses birim açısından değerlendirildiğinde, sessel bir karşıtlık içinde bulunan ve tek bir sesinin değişmesiyle birbirinden ayrılan boğun / boyun; bucağ / budak ; dil / diş / diz; diş / dös; göt / göz; ilük / incük; kaşuk / kavuk; kıç / kııl; talağ / tamağ / tarağ / taşak gibi çok sayıda “en küçük çift”in oluşturulduğu görülmüştür.

15. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserlerindeki tıp terimlerinin

çoğunlukla tek kelimeden meydana geldiği ve aktarma yoluyla oluş(turul)duğu ayrıca bu adların, genel dilden ve halk ağzından aktarılanlarının kalıcı, müellif veya müstensihler tarafından aktarılanlarının geçici adlar olduğu bir tespit ve kanaat olarak ortaya konmuştur.

16. Bir kısmı bugün kullanılmayan, bir kısmı sözlüklerde ve tıp kitaplarında kullanılan boğurtlak, bucağ(ğ), budacuk, budağ, çeñe, çıbuğ, deri, döş, eñek, eñse, iley, kanat, kapa(ğ), karuda, kavuğ, kemürdek, kiriş, kol, köprücek, kulakçık, omuz, ökçe, öyken, pöç, pöçe, saçanağ, saruğ, sekirden, sırça(barmak), şü yolu, tarağ(ğ), til, uça, üñük, yiv gibi kelimelerin Eski Anadolu Türkçesi Döneminde dile kazandırıldığını, bu kelimelerden çeñe, deri, döş, eñse, , kanat, kapa(ğ), kiriş, köprücek, kulakçık, omuz, ökçe ve tarağ(ğ)'ın tıp terimi olarak ilk defa **Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb'da** kullanıldığını düşünüyoruz.

17. Türkiye Türkçesinin hemen bütün dönemlerinde kullanılan ve Eski Anadolu Türkçesinin hemen bütün *tıp* eserlerinde görülen, incelememize konu tıp kitaplarında ise ağız(15), baş(16), böğrek(16), dil(14), diş(14), göz(15), kulak(15), karın(15), öyken(15) sıklığında rastlanılan ana ve temel organ adlarından, “öyken”in bugünkü tıp terminolojisinde kullanılmadığını buna karşılık diğer terimlerin *genel dilde ve halk ağzında* yaygın biçimde kullanıldığını söyleyebiliriz.

18. Özet halinde olsa tıbbın birçok disiplinini kapsayan bir genişlik ve oylumdaki *Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb'da* anatomi ve fizyoloji ile ilgili birbirinden farklı 105, sadece bir tek disiplin(gözü)i kapsayan *Miftâhu'n Nur'da* ise 21 Türkçe tıbbî terim kullanılmıştır. Bu tespite göre anatomi ve fizyoloji ile ilgili Türkçe terim sayısı en fazla olan eser *Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb* terim sayısı en az olan eser *Miftâhu'n Nur'dur*.

19. Basit veya türemiş kelime oldukları hususunda etimolojik herhangi bir izah yapılmamış **bel, bud ve eñse** gibi daha az sayıdaki terimi bir yana bırakacak olursak yazmalarda geçen organ adlarından beşinin birleşik kelime bunun dışındakilerin türemiş kelimelerden meydana geldiği söylenebilir.

20. Aylak, çubuk, budacuk, sinirsek, kanat, pöç, pöçe, yiv gibi bugünkü tıpta kullanılmayan; döş, kulak(cık) ve kiriş gibi bugünkü tıpta kullanılan organ adlarına Eski Anadolu Türkçesi Dönemi tıp kitapları içerisinde sadece *Kitâbu'l Müntahab'da* rastlanması ve bu terimlerin bugünkü anlam karşılıklarıyla ve terim olarak ilk defa *Kitâbu'l Müntahab'da* kullanılması, Türk Tıp terminolojisini hazırlayanlardan birinin hatta ilkinin Abdulvehhâb bin Yusuf olabileceğine dair düşüncemizi (Güven 2009: 472) pekiştirmiştir.

21. Sonu k, n ve z ile biten 90 terim bulunmaktadır. Kanaatimize göre bunlardan doynak, göbek, kemük, yürek, boyun, karın, geniz gibi daha az kelimedede çokluk (ikizlik) ifadesi bulunmamakta, diğerlerinde ise sezdirme ve bağıntı yoluyla da olsa çokluk (ikizlik) ifadesi bulunmaktadır. Bu terimlerden sonu sonu k ile bitenlerinin sayısı 63'tür. **Bunlar:** aşık, **ayak**, aylağ, bağırsağ, barmak, **bebek**, bingıldağ, **bilek**, boğurtlağ, **bögrek**, bucağ, budacuk, budak, bürçek, **cacanağ**, çanağ, **çibuğ**, **delik**, dericük, dırnağ, **dilcük**, **dirseğ**, doynak, **dudağ**, **düdüğ**, **emcek**, **enek**, **geyrek**, göbek, ilik, incik, **irikmik**, **kabağ**, **kasuğ**, **qavuğ**, kemük, kemürdek, **kirpük**, **qoltuğ**, **qovuğ**, **köprücek**, **qulağ**, **qulağcık**, quyruğ, qursağ, **kürek**, **oturacağ**, saçanağ, saruğ, siñirseğ, süñük, **şakağ**, talağ, **tamağ**, tamarcuk, **taragağ**, **taşagağ**, **tılağ**, **topuğ**, **uyluğ**, **üñük**, **yañagağ** ve yürektir. Sonu n ile bitenlerinin sayısı 14'tür: alın, boğun, evvelki boğun, boyun, burun, eñ, eten, qarın, öyken, sekirden, taban, tuluñ, yan, **yağrıñ**. Sonu z ile bitenlerinin sayısı 13'tür: ağız, dış ağız, beñiz, bez, boğaz, **boynuz**, boynuz yiri, **diz**, geñiz, göğüz, **göz**, **omuz**, yüz.

22. Sonu k ünsüzü ile biten 63 Türkçe organ adının 42'si, sonu n ünsüzü ile biten 14 Türkçe organ adının 6'sı ve sonu z ünsüzü ile biten 13 Türkçe organ adının 11'i günümüzde terim olarak kullanılmaktadır.

23. Yazmalardaki 164 organ adından 122'si Genel Türkçe Sözlükte, 98'i ise Bilim ve Sanat Ana Terimleri Sözlüğünde geçmekte; Genel Türkçe Sözlükteki adların 96'sı ise terim olarak işlem görmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞIRAKÇA, Ahmet (2004), *İslâm Tıp Tarihi – Başlangıçtan VII / XIII. yüzyıla Kadar*, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul.
- AĞIRAKÇA, Ahmet (2006), "Osmanlı Tıbbının Kaynakları", *Osmanlılarda Sağlık Ansiklopedisi*, C. I, s.133-165, Biofarma Yayınları, İstanbul.
- ALTINTAŞ, Ayten (2004), *Tabib İbn-i Şerif -Yâdigâr-15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerif 2. C.* (hız Okutan M. Yahya, Doğan Koçer, Mecit Yıldız) Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul
- ARGUNŞAH, Mustafa (1999), TDK Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim (1991-1992), *Divanu Lûgat-it Türk*, C.1, 2, 3, 4, TDK Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Sabahattin (2006), "Modern Tıp Penceresinden Osmanlı Tıp anlayışına Bakış" *Osmanlılarda Sağlık Ansiklopedisi*, C.I s.27-40, Biofarma Yayınları, İstanbul.
- BAYAT, Ali Haydar (2001), "Osmanlı Sarayına Sunulan İlk Tıp Kitabı Müntahab (- 1430)", *Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 38-50, İstanbul.
- BAYAT, Ali Haydar vd. (2004), *Muhammed bin Mahmûd-ı Şirvânî -Mürşid*, AKM Yayınları, Ankara.

- BAYAT, Ali Haydar (2005), *Kitâbu'l- Müntehab fi't Tıb, (inceleme-Metin-Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım)* Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayını, İstanbul.
- BAYAT, Ali Haydar (2006), “Anadolu Selçuklularında Tıp”, *Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları* CSA Global Publishing, s. 10-19, İstanbul.
- BAYAT, Ali Haydar (2006), “Beylikler Devri Anadolu Türk Devletlerinde Tababet”, *Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları* CSA Global Publishing, s. 20-29, İstanbul.
- BAYLÂV, Naşid (1953), *Fatih Sultan Mehmed Devrinde-Te'lif, Tercüme ve İstinsah Edilen-Tıbb Eserleri İle İlaçlar*, Kader Matbaası, İstanbul.
- CANPOLAT, Mustafa (1973), “XIV. Asırda Yazılmış Değerli Bir Tıp Eseri Edviye-i Müfrede”, *Türkoloji Dergisi* C. 5, S. 1, s. 21-47, Ankara.
- CANPOLAT, Mustafa, Önler Zafer (2007), *İshak Bin Murad Edviye-i Müfrede* TDK Yayınları, Ankara.
- ÇAĞIRAN, Önder (1992), *Tıbb-ı Nebevî (İmlâ-Fonetik-Morfoloji-Karşılaştırmalı Metin)* (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi I. II. III. Cilt), Malatya.
- DEMİR, Hüseyin (2002), *Zahire-i Muradiye* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- DERİN, Adnan (1987), *Tuhfe-i Mübarizî-Metin- Gramer Notları-Sözlük* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- DİLAÇAR, Agop (1957), “Terim Nedir?” *Türk Dili*, C.IV S.64, s. 207-210, Ankara.
- ERDAĞI, Binnur (2000), *Tuhfe-i Mübarizî İnceleme- Metin-Sözlük* (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- EREN, Zeki (1959), *Anatomi sözlüğü ve Türk Anatomi Terimleri*, Çelikkilt Matbaası, İstanbul
- GÜLSEVİN, Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜVEN Meriç (2005), *Abdulvehhâb bin Yusuf'un Müntahab fi't-Tıbb'ı Dil İncelemesi-Metin-Dizin*, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Denizli.
- GÜVEN Meriç (2008), *Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbb'daki Türkçe Organ Adları* Türkiye Araştırmaları Dergisi, Sayı. 23, s.111-135, Konya.
- GÜVEN, Meriç (2009), “Kitâbu'l Müntahab fi't-Tıbbın Türk Tıp Dili Açısından Değeri ve Müellifi Abdulvehhab bin Yusuf'un Türk Tıp Diline katkıları”, *Uluslar Arası Türklük Bilgisi Sempozyumu 25-27 Nisan 2007*, Bildiriler I (A-J),Erzurum.
- HEİNZ, Feneis (1987), *Uluslar arası Adlandırmaya Göre Resimli Anatomi Sözlüğü* (çev. Süreyya Ülker), İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul.

- İbn-i Sina (1995), *El Kanun Fiót-Tıb*, (hzl. Esin Kahya), Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin (1998), *Osmanlı Medeniyeti Tarihi II*, IRCICA, İstanbul.
- İLHAN, Nadir (1998), *Eşref bin Muhammed Hazâ'înu's-Sa'âdât İnceleme-Metin-Dizin* (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- KÂHYA, Esin (1996), *Şemseddîn-i İtâkî'nin Resimli Anatomi Kitabı*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARLIĞA Bekir-Kazancıgil Aykut (1999), Ali İbn Abbâs el Mecûsî ve "Kitâbü'l-Melikî", *III. Tıp Tarihi Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.
- KILIÇOĞLU, Vecihe (1956), *Cerrahiye-i İlhaniyye* Ankara Üniversitesi DTCF yayınları, Ankara.
- KOMAN, Mesut (1949), *Abdulkahir - Müntahab*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Yayını No: 15, İstanbul.
- KUMBARACILAR, Sedat (1949), "Beş Buçuk Asır Önce Yazılmış İki Önemli Tıp Kitabı Teysir ve Sultaniye" *Dirim*, C. XXIV, S. 10, s. 250-251, İstanbul.
- ÖNLER, Zafer (1999), *Celâleddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifa II*, Simurg Yayınları, İstanbul.
- ÖZER, Osman (1995), *Ahmedî, Tervihü'l-Ervâh, Giriş-Metin-Dizin* (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- ÖZÇELİK, Saadettin (2001), *Kitâbü'l Mühimmât*, AKM Yayınları, Ankara.
- SÜVEREN, Kenan (1991), *İbn-i Sinâ (980-1037)'nin Akrebâdin Eseri ile Şerefeddin Sabuncuoğlu(1385-1468?)'nin Akrebâdin Eserinin Tıp ve Bilim Tarihi Açısından Karşılaştırılması* (GATA, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- SÜVEREN Kenan- İlter Uzel, (1988) "İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış", *Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 126-142, İstanbul.
- ŞAHİN, M. Ünal (1994), *Mü'min Bin Mukbil, Miiftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-Surûr, (Dil İncelemesi, Metin, Sözlük)* Dizini (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya.
- ŞAHİN, Hatice (2005), "Kemaliye", *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 9, s. 147-177, Bursa.
- ŞAHİN, Bekir (2009), www.elyazma.com/tr/icerik.
- ŞEHSUVAROĞLU, Bedii N.(1957), "Anadolu'da Türkçe İlk Tıp Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, C. XX, S. 3, s. 87-93, İstanbul.
- ŞEHSUVAROĞLU, Bedii N. (1961), *Hazâinü's- Saâdât*, TTK Yay.,Ankara.
- ŞEREFEDDİN, Sabuncuoğlu (1992), *Cerrâhiyetü'l Hâniyye*, (hzl. İlter Uzel), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

- ŞEREFEDDİN, Sabuncuoğlu (1999), *Mücerreb-Nâme*, (hzl. İlder Uzel-Kenan Suveren), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- ŞEŞEN, Ramazan (1993), “Ortaçağ İslâm Tıbbının Kaynakları ve XV. Yüzyılda Türkçe’ye Tercüme Edilen Tıp Kitapları“ *Tıp Tarihi Araştırmaları*, s. 11–20, İstanbul.
- TDK, (2005), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK, (2000), *İmlâ Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara.
- Tabib İbn-i Şerif (2003), *15. Asır Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr -ı İbn-i Şerif 1. cilt* (hzl. Orhan Sakin), Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul.
- Tabib İbn-i Şerif (2004), *15. Asır Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerif 2 .cilt* (hzl. M. Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız), Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul.
- TOKAÇ, Mahmut (2006), “Osmanlı Dönemi Türkçe Tıp Yazmalar”ı, *Osmanlılarda Sağlık Ansiklopedisi C. I*, S.165-195, Biofarma Yayınları, İstanbul.
- ULUDAĞ, Osman Şevki (1925), *Beşbuçuk Asırlık Türk Tebâbeti Tarihi*, İstanbul.
- UNAT, Ekrem Kadri vd. (2004), *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*, TTK Yayınları, Ankara.
- UZEL, İlder (2002), Türkçe Bâhnâmeler Hakkında Bir İnceleme, *Kebîkeç* S.13, s.191-205, Ankara.
- UZEL, İlder (2000), Osmanlı- Türk Tıbbı, *Osmanlı Ansiklopedisi Bilim Cilt 6*, s. 485-489, Ankara.
- ÜNVER, Süheyl (1943), “Sinoplu Mü’min b. Mukbil (Zahire-i Murâdiye) ve Miftâhu’n Nûr ve Hazâinü’s-Sürûr) Adlı Eserleri Hakkında”, *Göz Kliniği*, S. 2, s. 65-73, İstanbul.
- ÜNVER, Süheyl (1950), “Abdulvehab’ın Çelebi Sultan Mehmed’e Müntahabı”, *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Tire Araştırmaları[1], İstanbul.
- ÜNVER, Süheyl (1952),“II. Selim’e Kadar Osmanlı Hükümdarlarının Husûsî Kütüphaneleri Hakkında *Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, s. 300-301, Ankara.
- ZÜLFİKAR, Hamza(1991), *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yayınları, Ankara.